

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA
ÖŞRÜ VERİLEN ZİRAAT MAHSULLERİNİN TASNİFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet ALADAĞ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ÇALIK

Kars – 2017

T.C.

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**İSLAM HUKUKUNDA
ÖŞRÜ VERİLEN ZİRAAT MAHSULLERİNİN TASNİFİ**

Hazırlayan

Mehmet ALADAĞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman ve Jüri Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ÇALIK

Yrd. Doç. Dr. Ayhan HİRA

Yrd. Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

Kars –2017

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet ALADAĞ tarafından hazırlanan “İslam Hukukunda Öşrü Verilen Ziraat Mahsullerinin Tasnifi” başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [başarılı/başarısız] bulunarak jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak (oy çokluğuyla/birliğiyle) kabul edilmiştir /reddedilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ÇALIK

İmza :

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ayhan HIRA

İmza :

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

İmza :

ONAY

Bu tezin kabulü Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarihli ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Yaşar KOP

Enstitü Müdürü V.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “İslam Hukukunda Öşrü Verilen Ziraat Mahsullerinin Tasnifi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled “Classification of Agricultural Crops in Islamic law Tithe [Ushr] is Given” as a Master Thesis I prepared, that I obtained all information in term project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in Accordance with the writing rules and Works which I used have been shown in the bibliography.

... / 09 / 2017

Mehmet ALADAĞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1
1.ARAŞTIRMANIN GENEL TANITIMI.....	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
1.4.Araştırmada Kullanılan Kaynaklar	3
2. ZEKÂTIN MAHİYETİ VE ÖNEMİ	4
2.1. Zekâtın Lügat Anlamı	4
2.2. İstilah Anlamı	5
2.3. Zekâtın Önemi	6
2.3.1. Zekâtı Veren Açısından Zekâtın Önemi	8
2.3.2. Yararlanan Açısından Zekâtın Önemi	9
2.3.3. Toplumsal Açısından Zekâtın Önemi	9

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖŞRÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Öşür Kavramı	11
1.1.1.Öşr�n L�gat Anlamı	11
1.1.2.���r�n Terim Anlamı.....	12
1.2.���r�n Farziyyetinin Delilleri.....	13
1.2.1. Kitap.....	13
1.2.2.Sünnet	16
1.2.3.�cma	17
1.2.4. Akıl	17
1.3. ���r�n Farziyyet Sebebi.....	17
1. 4. ���r�n Farziyyet �artları.....	18
1.4.1.���r�n Farz Olmasının �artları	18

1.4.1.1.Ürün Sahibinde Bulunması Gereken Şartlar	18
1.4.1.1.1.Müslüman Olmak	18
1.4.1.1.2.Öşürün Farz Olduğunu Bilmek	18
1.4.1.2.Öşür Mahsullerinde Bulunması Gereken Şartlar	19
1.4.1.2.1.Öşür Arazisinin Mahsulü Olması	19
1.4.1.2.2.Ziraat Maksadıyla Ekilen Mahsulü Olması.....	20
1.4.2.Öşürün Sahih Olmasının Şartları	20
1.4.2.1.Niyet	20
1.4.2.2.Temlik.....	21
1.5. Ziraat Mahsullerinde Nisab	21
1.5.1.Ziraat Mahsullerinde Nisabı Şart Koşmayanlar	22
1.5.2.Ziraat Mahsullerinde Nisabı Şart Koşanlar	22
1.6. Ziraat Mahsullerinde Öşür Oranı	23
1.6.1.Değerlendirme	24
1.7. Ziraat Mahsullerinde Öşürün Vacip Olma Zamanı.....	24
1.7.1.İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye Göre.....	24
1.7.2.İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e Göre.....	24
1.7.3.İmam-ı Şafî'ye Göre	25
1.7.4.İmam-ı Malike Göre	25
1.7.5.İmam Ahmed b. Hanbel'e Göre	25
1.7.6.Değerlendirme	25
1.8. Ziraat Mahsulleri Öşürünün Ödeme Biçimi	26
1. 9. Ziraat Mahsullerini (Öşür) Toplayan Memurda Aranılan Vasıflar	26
1.9.1.Müslüman Olmak.....	26
1.9.2.Akil Baliğ Olmak	27
1.9.3.Güvenilir Olmak	27
1.9.4. Hükümleri Bilmek	27

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ÖŞRÜ VERİLEN ZİRAAT MAHSULLERİNİN TASNİFİ

2. 1.İslam'da Ziraat Topraklarının Menşei	29
2.1.1.Öşür Verilen Ziraat Arazisinin Menşei ve Meydana Geliş Yılları	29

2.1.1.1.Silah Zoruyla Fethedilip Sahiplerinden Zorla Alınan ve Savaşçılara veya Savaşa Katılanlara Dağıtılan Topraklar	29
2.1.1.2.İslâm'ı Kendi İstekleriyle Kabul Edenlerin Elleri Bırakılan Araziler	29
2.1.1.3.Ölü (mevât) Araziden Müslümanların İhyâ Ettiği Topraklar	30
2.2. İslam'da Ziraat Mahsullerinin Toprakları	30
2.2.1.Mülk Toprak	30
2.2.2.Mirî Toprak	31
2.2.3.Haraç Toprağı	31
2.2.4.Öşür Toprağı	32
2.2.5.Vakıf Toprağı	33
2.2.6.Metruk (Terk edilmiş) Toprak	33
2.2.7.Mevat (Ölü) Toprak	33
2.3. İslam Hukukunda Öşrü Verilen Ziraat Mahsulleri	34
2.3.1.Tahıl Ürünleri	36
2.3.1.1.Hububatlar	36
2.3.1.2. Yağlı Tohum	37
2.3.1.3. Baklagiller	37
2.3.1.4.Endüstri Ürünleri	37
2.3.2. Meyvelerde Ziraat Mahsulleri	38
2.3.2.1. Yumuşak Çekirdekli Meyve Mahsulleri	38
2.3.2.2. Sert Kabuklu Meyve Mahsulleri	38
2.3.2.3. Sert Çekirdekli Meyve Mahsulleri	39
2.3.2.4. Üzümsü Meyve Mahsulleri	39
2.3.2.5. Diğer Meyve Mahsulleri	40
2.3.3. Sebze Türünden Zirai Ürünler	40
2.3.3.1. Tarlada Yetiştirilen Sebzeli Ziraat Mahsulleri	41
2.3.3.2. Bostanda Yetiştirilen Sebzeli Ziraat Mahsulleri	41
2.3.4. İslam Hukuku Nazarında Balın Öşrü	42
2.3.4.1. Balda Öşür Alınacağını Savunanlar	42
2.3.4.2.Balda Öşür Alınmayacağını Savunanlar	43
2.4. İslam Hukukunda Öşrü Verilmeyen Ziraat Mahsulleri	43
2.4.1. Hurma Yaprağı	44
2.4.2. Ot Bitkisi	44

2.4.3. Kamışlı Ot	44
2.4.4. Ilgın (Tamarix) Ağacı	44
2.4.5. Saman Bitkisi	45
2.4.6. Değerlendirme	45
2. 5. Kiraya Verilen Topraklardan Elde Edilen Ziraat Mahsulünün Öşrü	46
2.5.1. İmam-ı Azam Ebu Hanîfe'ye Göre	46
2.5.2. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e Göre	47
2.5.3. Değerlendirme	47
2. 6. İslam Hukukunda Öşrü Verilen Ziraat Mahsullerinin Öşrünün Önemi ve İşlevi	48
SONUÇ VE ÖNERİLER	52
KAYNAKÇA.....	55
ÖZGEÇMİŞ	63

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKUNDA ÖŞÜRÜ VERİLEN
ZİRAAT MAHSULLERİN TASNİFİ

Mehmet ALADAĞ

Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ÇALIK

2017 – IX + 63

ÖZET

İslâm Dininin en önemli esaslarından biri olan öşür ibadeti, Hz. Peygamber zamanında kurum haline getirilmiş ve bu kurumun organizesi kamu otoritesinin yetkisine havale edilmiştir. Hz. Peygamber döneminde öşür ürünlerinin toplanma zamanı belirlenmiş, düzenli bir şekilde toplanması için görevliler atanmış, toplanan öşür ürünleri kayıt altına alınmış ve Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilen yerlere dağıtılmıştır.

Öşür müessesesinin işlevselliğini yerine getiren en önemli organ ise öşür toplayan görevliler olmuştur. İslâm’ın yayıldığı coğrafyalara gönderilen görevliler öşre tabi olan ziraat mahsullerini toplayarak sosyal dengeyi sağlamışlardır.

Öşür müessesesi, Hz. Peygamber döneminde inşa edilmiş sosyal bir kurumdur. Bu kurum tam anlamıyla işlerlik kazandığı için toplumdaki fakirlik problemine çare bulunmuş ve insanların sıkıntıları büyük oranda çözülmüştür.

ANAHTAR KELİMELELER: Ziraat, Mahsul, Öşür, Zekât, İnfak.

KAFKAS ÜNİVERSİTY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THE BASIC SCIENCE BRANCH OF BASIC ISLAMIC SCIENCES
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI
CLASSIFICATION OF AGRICULTURAL CROPS IN ISLAMIC LAW
TITHE [USHR] IS GIVEN
MASTER'S THESIS
Mehmet ALADAĞ
Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ÇALIK
2017 – IX + 63

ABSTRACT

The Usur worship that is one of the most important principles of Islam became an organization at time of Our Prophet and organization of this institution has been transferred to public authority.

Time for gathering usur property has been determined at time of Prophet and officials have been assigned to gather them regularly, gathered usur has been recorded and they have been distributed stated places in the Quran the most important organ that implements functionality of usur institution became the usur officials. The usur officials performed their duties in due form in the geography where Islam spread.

Consequently, usur institution has been built at time of Prophet and has been managed by public authority. This institution became functional properly so poverty problem in the society has been solved and problems of the people have been resolved greatly.

Keyword: Agriculture, Crop, The Usur, Alms, Charity.

ÖNSÖZ

İslam Dini, ona inananların hem dünya hem de ahiret mutluluğunu hedefler. Bunun için de İslam'ın buyrukları her iki dünya hayatı ile ilgilidir. Çalışmamızın konusu olan 'öşür ibadeti' buna en güzel örneklerden biridir. Çünkü öşür vererek hem bir ibadeti yerine getirmiş hem de yardıma muhtaç insanlara yardımcı olarak daha refah bir hayatın yaşanmasına katkıda bulunmuş oluruz. Yoksullukların, sefaletin ve açlığın olduğu bir dünyada mutluluk, huzur ve bolluk içinde yaşamak ve bu sıkıntılara duyarsız kalmak hiç bir Müslümana yakışmaz. Zaten dinimizin prensiplerinden bir tanesi de insanlar arasında sosyal ve ekonomik adaleti sağlamaktır. Bunun için de İslam Dini öşür ibadetini farz kılmıştır. Öşür ibadeti ile zengin fakir arasındaki uçurum en aza indirilemeye çalışılmıştır. Öşrünü veren ikinci veya zengin, bir ibadetini yapma ve muhtaç durumdaki birine yardım etme duygularının verdiği mutluluğu yasarken öşür alan yoksul ise içinde bulunduğu zor durumdan çıkmış olmanın verdiği mutluluğu yaşar.

İslam Dinine göre öşrünün verileceği durum ve ölçüler bellidir. Vergi sistemlerinden farklı olarak maddi durumu ne olursa olsun herkes öşür vermekle yükümlü değildir. Çünkü İslam Dini'nin belirlemiş olduğu ölçülere göre öşür vermesi gereken kişi, zirai ürünün belli bir oranını ihtiyaç sahibi kişilere dağıtır. Bu ölçüler belirtilirken Bakara Suresinin 267. ve En'am Suresinin 141. ayet-i kerimeleri ve hadis-i şerifler esas alınmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde araştırmamızın konusu, amacı, önemi ve zekâtın terim ve ıstılah anlamları ve mahiyeti üzerinde kısaca durulmuş ve araştırmamızda başvurduğumuz kaynaklara değinilmiştir. Birinci bölümde öşür ibadetinin farziyyeti ve şartları tartışılmış, konuyla alakalı bilgiler ortaya konulmuştur. Akabinde İslâm hukukunun arazi ile ilgili hükümlerine ve tasnifine değinilmiş ve bunların öşürle ilişkileri açıklanmıştır. İkinci bölümde özellikle İslâm'da arazi yapısı üzerinde durularak öşür ve kısımları tanımlamaya çalışılmıştır. Müslümanların yaşadıkları yerlerde sahip oldukları ürünlerin öşür ürünü olduğuna kanaat getirilmiş ve ispatlanmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise araştırma sonucu elden edilen genel kanaatler üzerinde durulmuştur.

Yüksek lisans tez danışmanlığımı üstlenerek gerek konu seçimi gerekse çalışmaların yürütülmesi ve değerlendirilmesi sırasında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen ayrıca çalışmayı yapabilmem için her türlü imkânından faydalanmamı sağlayan saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ÇALIK'a, tez izleme jüri üyeliğini kabul edip vaktini ayıran, önerileriyle bana ışık tutan saygıdeğer hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ayhan HIRA'ya ve Yrd. Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR'a, yüksek lisans çalışmalarımda beni yönlendiren ve destekleyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Musa BİLGİZ'e, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde çalışma imkânı sağlayan Fakülte Sekreteri Sabahattin GÜL'e, tez metninin redaksiyonu için Aysun LAÇIN GÜLTEKİN'e, eğitim öğretim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma, beni destekleyen tüm aile fertlerime ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

.../09/2017

Mehmet ALADAĞ

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Aynı yer
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	Bin
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	Hicri
Hz.	Hazreti
İA.	İslâm Ansiklopedisi
İHAD.	İnsan Hakları Araştırma Derneği
m.	Miladi
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
r.a.	Radıyallahu anh
s.	Sayfa
sy.	Sayı
(s.a.v.)	Salallahu aleyhi vesellem
TDK.	Türk Dil Kurumu
TDV.	Türk Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik eden
trc.	Tercüme eden
vb.	Ve benzeri
v.	Vefat
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN GENEL TANITIMI

1. 1. Araştırmanın Amacı

Toplumsal bir varlık olan insanın hayatını sürdürebilmesi için diğer insanlara mutlaka ihtiyacı vardır ve insanlar sosyoekonomik bakımdan eşit değildirler. Bu nedenle toplumda hem fakirlerin hem de zenginlerin bulunması doğaldır. Önemli olan bu iki kesimin yardımlaşması ve kendi içlerinde adaletsizliğe yer vermemeleridir.

İslâm Dini, toplumda var olan sosyoekonomik problemler hakkında gafil kalmaz ve problemin çözümü için değişik reçeteler sunar. Sosyoekonomik problemleri gidermek için İslâm Dinin’de öşür müessesesi, önemli bir mekanizmadır. Ancak İslâm hukukçularının birçok konuda ihtilâf ettikleri gibi bu konuda da ihtilâf etmeleri, bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla klasik dönem fukâhasının ihtilaf ettikleri önemli konulardan biri de öşür müessesesinin bir bölümü olan ziraat mahsullerinin öşrü ile ilgili hususlardır.

Bu araştırmada güdülen amaç, hem ziraat mahsullerinin öşrü ile ilgili nassları, hem önceki âlimlerin hem de günümüz âlimlerinin konu ile ilgili görüşlerini mukayeseli bir şekilde verip değerlendirmeye tabi tutmak ve böylece günümüzdeki öşür ile ilgili sorulara, nassların ruhuna uygun cevaplar bulmaktır. Çünkü ziraat mahsullerinin öşrü ile ilgili problemlerin ancak böylesi mukayeseli bir çalışma ile çözülebileceği kanaatindeyiz.

1.2. Araştırmanın Önemi

İnsanlık tarihi boyunca tarım ve tarımdan elde edilen gelir, tarım toplumundan sanayî topluma ve günümüze kadar başlıca geçim kaynaklarından olmuştur. Hem ekonomik hem de sosyoekonomik değeri itibariyle tarımsal gelir, özellikle sanayî devrimi öncesi toplumlarda sınıf farklılıklarına sebep olabilecek değere sahiptir. İslam Dini, toplumda ekonomik dengenin sağlanması için gelir dağılımı, sosyal adalet ve yardımlaşma açısından açık hükümler getirmiştir. Tarımdan elde edilen

gelirin temel geçim kaynağı olması, Müslüman toplumların çoğunlukla tarım toplumu olması, gelir dağılımındaki eşitsizliğin toplumda sosyal gruplar arasında aşılabilir farklar oluşturması, İslam Dini'nin geldiği ilk yüzyıldan günümüze kadar ekonomik ve sosyal yardımlaşma uygulaması olan zekât, fitre, sadaka ve öşrün her geçen gün önemini arttırmaktadır. Toplumda hem gelir sahipleri hem de ihtiyaç sahipleri açısından kültüre, coğrafyaya güncel soru ve sorunlara göre İslam tarihi boyunca çeşitli görüşler ve bu görüşler üzerine çalışmalar yapılmıştır.

İslam Dini'nde bir sosyal yardımlaşma müessesesi olan öşür, çiftçilerin ettikleri zirai ürünlerde belli bir oranın nasslarda isimleri sayılan “müstahak” (hak eden) kişilere verilmesidir. Bilindiği gibi zirai mahsuller, insan yaşamının sürdürülmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle insanlar hayatlarını sürdürebilmek için temel ihtiyaçlarını toprak ürünlerinden alır. Fakat nasslarda sadece bir kısım ziraat mahsullerinin öşründen bahsedilmesi, birçok İslâm âlimini nasslarda ismi geçmeyen ziraat mahsullerinin öşrü olmayacağı görüşüne götürmüştür. Bu görüşün isabetli olup olmadığı geçmişte tartışıldığı gibi bu gün de tartışılmaktadır. Zamanın değişmesi, insanların ihtiyaçları ve bölgesel faktörler de tartışmanın alanını genişletmiş, birçok farklı görüş ve içtihadın ortaya konulmasına sebep olmuştur. Nasslarda geçmeyen ziraat mahsulleri için öşür verilmesinin gerekip gerekmeyeceği veya hangi şartlarla ve hangi oranlarda gerekeceği ile ilgili hususlarda sağlıklı sonuçlara ulaşmak için hem geçmiş âlimlerin hem günümüz âlimlerinin görüşlerini, nassların ruhu ve makasıd-ı şerîa (hukukî gaye) ve kamu yararı açısından yeniden değerlendirmeye ihtiyaç duyulmuştur.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada ziraat mahsullerinin öşrü konusu incelenirken çalışmanın amaç ve önemini kavramak için yöntemi de ona göre belirlenmiştir. Öncelikle konu ile ilgili nasslar araştırılarak ve bunların konuya ilişkin delil değeri üzerinde durulmuştur. Bu konuda sahabe ve tabiûnun görüş ve uygulamaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bunun yanında islâm âlimlerinin konu ile ilgili nassları nasıl yorumladıkları da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun için dört büyük mezhebin kaynaklarına inilerek ilgili mezhebin görüşlerine yer verilmiştir. Yine âlimlerin ziraat

mahsullerinin öşrü ile ilgili tüm konularda hangi ölçüleri ileri sürdükleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.4.Araştırmada Kullanılan Kaynaklar

Klasik eserlerden İmam Şafî'nin "*Kitâbu'l-Ümm*", Mevsîlî'nin "*el İhtiyâr*", İbn Rüşd'ün "*Bidâyetü'l Müctehîd ve Nihâyetü'l Muktesîd*", Serahsî'nin "*el-Mebsût*", İbn Kudâme'nin "*el-Muğnî*" adlı eserleri temel başvuru kaynağımız olmuştur. Çağdaş eserlerden Kardâvî'nin "*İslâm Hukukunda Zekât*", Yunus Vehbi Yavuz'un "*İslâm'da Zekât Müessesesi*", Vecdi Akyüz'ün "*Zekât*", Abdurrezzak el-‘Ânî'nin "*Masârifü'z-Zekât ve Temlikûha*", Şehmuz Demir'in "*Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi*". Nihat Dalgın'ın "*Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*", Mehmet Erkal'ın "*Zekât Bilgi ve Uygulama*", Bünyamin Çalık'ın "*Kadızâde Muhammed Arif Efendi'nin 'Bahru'l Fetâvâ' Adlı Eserinin Fetvâ Açısından Değerlendirilmesi*" isimli çalışmaları da temel kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca çeşitli fıkıh kitaplarından, tefsirlerden ve hadis kitapların yardımcı kitap olarak istifade edildi.

2. ZEKÂTIN MAHİYETİ VE ÖNEMİ

2.1. Zekâtın Lügat Anlamı

Zekât kelimesi Arapça bir kelime olup birden çok manayı ifade etmektedir. Lügate ‘Ze-Ke-Ve’ kökünden mastardır. Bu kökten türeyen kelimeler; temizlik, büyüme, gelişme, artma(nema), bereket, arıtma, çoğalma ve övme gibi anlamlara gelir.¹ Bir şeyin saf olanına da zekât denir.² Ziraî mahsulün yetişip olgunlaştığını ifade etmek için “zekâ ez-zer’ u” ifadesi kullanılır.³ Artan ve çoğalan mallar içinse “Zekâ el-mâlu”⁴ ifadesi kullanılır.

Zekât Kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de başlıca şu anlamlarda kullanılmıştır:⁵

1. Temizlik, ⁶ temizlemek (manevi olarak arınmak) ⁷ Yüce Allah, “*Nefsini temizleyen (arındıran) kurtuluşa ermiştir.*”⁸ buyuruyor. Farklı bir ayette Yüce Allah: “*Arınan kimse mutlaka kurtuluşa erer.*”⁹ buyuruyor. Kişiyi günahlardan arındırdığı için zekâtın temizlik (arınma) anlamı vardır.¹⁰
2. Tathir: Tathir kelimesi arındırmak anlamına gelir. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de: “*Onlara kitabı ve hikmeti öğretecek ve onları arındıracak.*” buyuruyor.¹¹

¹Zemahşerî. Ebû Kasım Mahmud b. Ömer, (ö. 538/1117), **Esâsü’l-Belağa**, Beyrut, Daru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, 2001, s. 322; bkz. Bünyamin Çalık. **İslam Hukukunda Zekât, Sadaka ve Ganimete Ait Hükümler Bağlamında “Ehli Beyt” İçin Özel Hükümler**, Kars, Küif Yayınları, 2015, s.100.

²Ebu’l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mukerrem, **Lisânu’l-Arab**, Beyrut, Dâru’l-Fikr, XIV,358; LuyisMalûf, **el-Muncid fi’ l- luğâ ve’l-a’lâm**, Beyrut, Dâru’l-Meşrik, XIV/3.

³Ebu’l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mukerrem, **a.g.e**, c. XIV, s.358; Luyis Malûf, **a.g.e**, c. XIV, s. 3.

⁴el-Maverdî, Ebî Hasan Ali b. Muhammed, **el-Hâvi’l-Kebîr fi Fıkh-ı Mezhebi İmâmŞafii**, Beyrut, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1994, III, 71.

⁵el-’Ânî, Hâlid Abdurrezzak, **Mesârîfü’z-Zekât ve Temlikûha**, Amman, Darü Üsame, 1999. s. 29-40.

⁶Fıyrûz Âbâdi, Mecduddin Muhammed b. Yakub, (ö. 817/1414), **el-Kâmûsu’l-Muhît**, Daru’l-Ciil, Beyrut, t.y. IV, s. 340; Heyet, (Uneys, İbrahim, Muntasır, Abdülhalim el-Hayy, Atiyyetu’s-Sâri), Mu’cemu’l-Vasît, el-Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul, t.y., I, s. 396; Şehmuz, Demir, **‘ZekâtınKur’ân-ı Kerim’de Kavramsal Çerçevesi(1. Tebliğ)’, Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur’ân ve Sünnette Zekât**, İstanbul, İsav Yay, 2008, s. 25-26.

⁷ Vehbi, Karakaş, **Niçin Zekât**, Timas Yay, İstanbul 2006, s. 35.

⁸ Şems, 91/9.

⁹ Ala, 87/14.

¹⁰Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Serahsî, **el-Mebsût**, Mısır, 1324, II/149.

¹¹ Bakara, 2/129.

3. Salaâh: Salaâh kelimesi hayrın (iyiliğin) çoğalması anlamına gelir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de : *“Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı içinizden hiçbir kimse salaha çıkmazdı”*.¹²buyuruyor.
4. Tezkiye: İnfak, vermek vb. anlamlara gelmektedir. Burada vermekten kasıt malının zekâtını vermektir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de: *“Onlar ki zekâtı verirler.”*¹³ buyurmaktadır. Kişinin malını arındırmak için malından ayırdığı orana da zekât denilmektedir.¹⁴
5. Medh: Övgü, takdir etmek, yüceltmek, temizlemek vb. anlamlara gelmektedir. ¹⁵ Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de : *“Kendinizi övüp durmayın.”*¹⁶buyuruyor.
6. Bu ayette Müslümanların mal varlığından zekât ve öşrünü vermesi, sahip olduğu mal varlığının arındırılması anlamına gelir. Bununla birlikte zekâtı ve/veya öşrü verilmemiş mal ile Müslümanın kendisini medh etmemesi üzerinde durulmuştur.
7. Sadaka: Arındırma, temizleme, kötülüklerden ve günahlardan arınma vb. anlamlarına gelmektedir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de sadaka ile ilgili *“Onların mallarından onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka(zekât) al ve onlara dua et.”*¹⁷ ayet-i kerimesinde aynı ifadeleri buyurmuştur.

İslâm'da maldan belirli bir miktar verilmesine zekât denilmesi, zekât olarak verilen malın artması, bereketlenmesi, çoğalması, bela ve afetlerden muhafaza etmesinden dolayıdır.¹⁸

2.2. İstilah Anlamı

Zekât fıkıh kitaplarında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Aynı mezhebe mensup imamlar tarafından birbirine yakın ifadelerle tanımlanan zekât, aynı manayı ifade etse de mezheplerin tanımları birbirinden farklılık arz etmektedir.

¹² Nur, 24/21.

¹³ Mü'minun, 23/4.

¹⁴ Fîyrûz Âbâdi, a.g.e., s. 1667.

¹⁵ Yusuf, el-Kardâvî, **İslâm Hukukunda Zekât**, Trc., İbrahim Sarıms, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1984, 1/51.

¹⁶ Necm, 53/32.

¹⁷ Tevbe, 9/103.

¹⁸ Zuhaylî, Vehbe, **el -Fıkhu'l İslâmî ve Edilletuhu**, Beyrut, Dâru'l- Fikir, III, 1788.

Hanefi Mezhebine göre “Şâri’nin belirlediği bir parça malı, Allah rızası için ve kendisine verilen kişiden herhangi bir menfaat beklemeksizin, Hâşimîoğulları ve onların Mevlâları(köleleri) olmayan bir fakire temlik etmektir.”¹⁹

Maliki Mezhebine göre “Zekât, maldan bir parçadır ki müstahakkına vacip olması için malın nisaba ulaşması gerekir.”²⁰

Şafi Mezhebine göre “Zekât, belli bir maldan belli vasıflar üzerine, belli bir grup insanlar için, belli bir oranı almaktır.”²¹ şeklinde tanımlamıştır.

Hanbelî Mezhebine göre “Zekât, malda vacip olan bir haktır.”²² şeklinde tarif edilmiştir.

Zahiri Mezhebine göre “Zekât, nisaptan belli bir miktar malı, şer’an vermesine engel olmayan bir fakir veya benzerine vermektir.”²³ ifadesiyle tarif etmektedir.

Terim olarak ise özel niteliklere sahip olan bazı mallardan yine bazı özel kimselere verilmek üzere özel bir kısım malı Allah rızası için tamamen temlik ve ita etmekten ibarettir.²⁴

2.3. Zekâtın Önemi

İslâm Dini’ni oluşturan beş temel esastan biriside zekât ibadetidir. Bu konuyu Hz. Peygamber, şu şekilde ifade etmiştir: “İslâm Dini beş temel şey üzerinde bina olmuştur. Yüce Allah’tan başka ilahın olmadığına ve Hz. Muhammed’in O’nun elçisi ve kulu olduğuna şahit olmak, namazı kılmak, zekâtı vermek, oruç tutmak ve hac ibadetini yerine getirmektir.”²⁵

¹⁹ İbn Nüceym, Sirâcûddin Ömer b. İbrahim, **en-Nehrü’l-Faik Şerhu Kenzi’d-Dakâik**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2002, c, I, s. 411.

²⁰ Zuhaylî, Vehbe, **el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletühü**, Dimeşk, Dâru’l-Fîkr, 1989, c, II, s. 730.

²¹ Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyîddin b. Şeref, **el-Mecmu**, Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 2001, V, s. 211.

²² İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdesî, **el-Muğni ala Muhtasari’l-Hırakî**, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004, II, s. 357.

²³ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Neylû’l-Evtâr, minEhâdisiSeyyidi’l-Ahyâr, Şerhu Muntaka’l-Ahbâr**, Beyrut, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004, c. II, s. 124.

²⁴ İbnû’l-Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Muharrem, Lisânü’l-Arab, Daru’l-Sadr, Beyrût 1990, c. VIII, sy.141;bkz. Çalık, **İslam Hukukunda Zekât, Sadaka ve Ganimete Ait Hükümler Bağlamında “Ehli Beyt” İçin Özel Hükümler**, s.100.

²⁵ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, **Sahîhu’l-Buhârî**. İman, 1; Müslim, Ebû’l-Hüseyin el-Kuşeyrî, **Sahîhu Müslim**, İman, 1.

Zekâtın farziyyeti Kitap, Sünnet ve icma ile sabittir.²⁶ Kur’ân-ı Kerim’deki: “*Namazı kılın, zekâtı verin.*”²⁷, “*Onların mallarından zekât al.*”²⁸ ve “*Hasat günü ürünün hakkını verin.*”²⁹ ayetleri zekâtın farz olduğunun delilleridir.

Zekâtın farziyyetine Sünnetten de birçok açık delil bulmak mümkündür. Hz. Peygamber, Muâz b. Cebel’i Yemen’e gönderdiği zaman ona şöyle buyurmuştur:

*“Ey Muâz, sen ehl-i kitap olan bir kavim üzerine gidiyorsun. Onları Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah’ın Rasûlü olduğuma şahadet etmeye davet et. Eğer onlar bunda sana itaat ederlerse, Allah’ın onlara gündüz ve gece içinde beş vakit namazı farz kılmuş olduğunu haber ver. Onlar bu namazları ifa ettikleri zaman da, Allah’ın onlara mallarından alınarak fakirlerine verilecek olan zekâtı farz kıldığını haber ver. Ve sen insanların mallarının en iyilerini almaktan sakın. Mazlumun bedduasından da korun. Çünkü onunla Allah arasında hiçbir perde yoktur.”*³⁰

Hz. Peygamber başka bir hadiste: “*Malının zekâtını verirsen, görevini yerine getirmiş olursun.*”³¹ buyurmuştur. Cerîr b. Abdullah el-Becelî: “*Ben Peygamber’e namaz kılmak, zekât vermek ve her Müslümana hayır isteyici olmak üzere biat etti.*”³² demiştir. İşte bu hadis-i şerifler zekâtın farziyyetinin Sünnetten delilleridir.

Zekâtın farziyyeti bütün İslam müçtehitlerinin icm’ası ile sabittir. Hz. Peygamber zamanında ve sahabe zamanında zekâtlarını veya öşürlerini vermeyen şahıslara karşı Hz. Ebu Bekir’in savaştığı bilinmektedir. Zekât ibadetinin farz olduğu ve bu farziyyeti konusunda şüpheyi düşen veya inkâra götüren kimsenin mürtetlerden sayıldığı konusunda müçtehitler ittifak etmiştir.³³

²⁶Serâhsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebi Sehl (ö. 483/1090). (1409/1989). **el-Mebsût**, Beyrut: Dâru’l Marife, c. II, s. 201-202.

²⁷Bakara 2/43.

²⁸Tevbe 9/103.

²⁹En’âm 6/141.

³⁰Buhârî, **Zekât**, 42; Ebû Dâvûd, **Zekât**, 5; İbn Mâce, **Zekât**, 1.

³¹Ebu İsa b. Muhammed b. İsa, Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, **Zekât**, s.2.

³²Buhârî, **Zekât**, 2.

³³Zuhaylî, **İslâm Fıkıh Ansiklopedisi**, c., III, s. 250.

İslam toplumunda malın zengin kimselerden alınıp kendilerince daha fakir kimselere dağıtılması şartıyla, orta sınıfın artırılıp güçlenmesine veya zengin olmalarına yardımcı olan zekât, malın ve paranın zenginlerin ellerinde bulundurarak biriktirilmesine engel olmaktadır. İslam toplumunda şahısların aralarındaki sevgi ve saygı bağıını artırmak şartıyla birbirleriyle kaynaştıran zekât ibadeti, nefret, kindarlık ve düşmanlık gibi duyguların ortaya çıkmasına engel olur.³⁴

Bir şeyin değeri, insanların o şeye olan ihtiyaçları veya fayda olarak temin ettikleri değeri ile belirlenir. Zekât ibadeti; zekâtı verenler, zekâtı alanlar veya zekâtı alınıp verilenlerin toplumda elde ettiği faydaları göz önüne alındığında, onun ne kadar büyük ve yüce bir değer ifade ettiğini ortaya koyar.

2.3.1. Zekâtı Veren Açısından Zekâtın Önemi

- Zekât ibadetinin bireysel olarak amacı, kişinin ruhunu arındırmaktadır. İnsanoğlunun dünya malına olan aşırı sevgisi kuşkusuz fitrattan gelmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de insanın sahip olduğu bu fitrat yönü, şekilde ifade edilmektedir:

*“Kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar, ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Fakat bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel ye, Allah’ın katındadır.”*³⁵

İnsanoğlu malının daima çoğalmasını ister bundan dolayı da malını sarf etmez. Zekât İbadeti insanın mallarını esaretten kurtarmaktadır. Zekât, ibadet olarak insanın paylaşma duygusunu artırır ve zengin kimselerin mallarından alıp yoksul kimselerle paylaşması durumunda cömert davranmayı veya infak etmeyi öğretir. Müminlere ait özelliklerden birisiyle alakalı olarak Kur’ân-ı Kerim’de Yüce Allah, şu şekilde ifade etmiştir: *“Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiklerinden Allah yolunda harcamaları.”*³⁶

- Zekâtın bir diğer önemi de kişiyi ahiret hayatına hazırlamasıdır. Diğer ibadetlerde olduğu gibi İslam Dininde zekat ibadeti de sadece dünya hayatına yönelik değil aynı

³⁴Fazlur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, c. II, s. 381; M. Şeker, *İslâm’da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, s. 92.

³⁵Âl-i İmran 3/14.

³⁶Bakara 2/3.

zamanda ahiret hayatına yöneliktir. İnsanların hem dünyasını hem de ahretlerini kurtuluşuna eriştirmekte bir vesile olmaktadır. Zekât, ibadet nimeti olarak insanoğlunun dünya hırsına kapanmasına engel olmaktadır.³⁷

- Zekât ibadeti, insana verilene karşı şükretme bilincini yerleştirir. Allah'ın insana bahşettiğı her türlü nimetin mutlaka bir şükru olması gerekir. Zekât ibadeti ise verilen nimete karşı şükürdür.³⁸

- Zekât, verilen malın temizlenmesine katkıda bulunur. Arınma anlamına gelen zekât, Allah'ın ihtiyacı olan kişilere vermek için farz kılmış olduğı maldaki bir haktır. Maldaki hakkını ödenmesiyle de o malı arındırır.³⁹ Nitekim ayetlerde de zekâtın vermesiyle malın arınacağı ifade edilmiştir.⁴⁰

2.3.2. Yararlanan Açısından Zekatın Önemi

- Zekât fakirin kıskançlık duygusunu köreltir.⁴¹
- Zekât alıcısını ihtiyaç esiri olmaktan kurtarır.⁴²
- Zekât fakirin toplumdaki itibarını yükseltir.⁴³

2.3.3. Toplumsal Açından Zekâtın Önemi

Toplumlar açısından faydalarına baktığımızda zekât ibadetinin toplumsal hayatın şekillenmesi konusunda çok etkili olduğı hiç şüphesizdir. Zekât ibadeti, toplumların hem sosyal hem de siyasî olarak yapısını güçlendirmektedir. Zekâtın ekonomik olarak yapısına baktığımızda topluma yarar sağlamaktadır. Zekât ibadetini yerine getiren toplumlarda ekonomik ayrıcalıkların oluşmasına engel olmaktadır. Zenginlerin varlıklarından dolayı kendini şımartmasına ve fakirlerde ellerindeki varlıkların azlığından dolayı kendilerini zenginler karşısından küçümsemelerine engel olup aralarındaki kardeşliğı daha da pekiştirmektedir. Zekât ibadeti, toplumsal açıdan insanların cimri davranma duygusunu ortadan kaldırmaktadır.

³⁷ Y. Kardâvî, *Fıkhu'z-Zekât*, c. II, s. 858.

³⁸ Y. V. Yavuz, *İslâm'da Zekât Müessesesi*, s. 82.

³⁹ İbn Kayyim, *Zâdü'l-Meâd*, c. I, s.147; S. Kutup, *İslâm'da Sosyal Adalet*, s. 182; M. şeker, *İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, s. 90.

⁴⁰ Tevbe, 9/103.

⁴¹ Kutup, *İslâm'da Sosyal Adalet*, s. 244.

⁴² Fazlur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, c. II, s. 381-382.

⁴³ Yavuz, *İslâm'da Zekât Müessesesi*, s. 99.

İnsanların birbirlerine yardım etme duygularını da önemli derecede pekiştirmektedir. Böylece zekât, toplumsal açıdan birlik ve beraberliği sağlamış olmaktadır.

Zekâtın ibadetinin toplumsal açıdan sağladığı yararlar bakıldığında İslam Dini'nin Müslüman toplumlarda sosyoekonomik yapının temel taşı olarak zekâtın önemli derecede güvenli ve sağlam bir toplumsal yapı sağlamış olduğu görülmektedir. Bin dört yüz yıl önce ortaya konan bu müessese bir çeşit sosyal sigorta fonudur.⁴⁴ Muhammed Ebû Zehra'nın da belirttiği gibi zekât, mükellefiyet, sarf yerleri ve toplanıp dağıtılması yönünden tam bir dayanışma fikrinin ürünüdür.⁴⁵

⁴⁴ T. Yazgan, **Sosyal Güvenlik Açısından Zekât**, s. 15.

⁴⁵ M. Ebû Zehra, **İslâm'da Sosyal Dayanışma**, s. 138.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖŞÜRÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Öşür Kavramı

1.1.1.Öşürün Lügat Anlamı

Sözlükte“onda bir, 1/10” veya ondalık anlamına gelen öşür⁴⁶ kelimesi Arapça’ da“uşr” kelimesinden dilimize geçmiştir.⁴⁷ Sözlükte onda bir, ondalık anlamına gelen kelimenin çok eskiye dayandığı, oryantalistler tarafından, İbranice’de “ma’şer” denilen tapınaklara veya krallarına verdikleri onda bir miktardaki vergiden adını aldığını ya da Asurluların altın veya aynı olarak aldıkları “ışru-u” adlı verginin adından geldiği ileri sürülmektedir. Ayrıca İslam’dan önce Arap Yarımadası’nda mabetler için alınan vergiler arasında yer aldığı, Hz. Peygamber’in güney Arabistan’da cereyan eden hususların tesiriyle bunun bir çeşit vergi olduğu ve onun ibadet ile bütün münasebetlerini ortadan kaldırdığı iddia edilir. Bu duruma göre öşür, İslâm’ın çıkışından önce de bazı toplumların vergi statüsünü ifade etmektedir. İslâm, zekât mükellefiyetini getirirken bazı ziraî ürünlerde alınacak zekât ölçüsünü de belirlemiş ve bundan dolayı “öşür” adını vermiştir. Öşür vergisi daha sonra, mülk arazisinin bir çeşidine ad olmuş ve Müslümanların elindeki öşre tâbi araziye “öşür arazisi” denilmiştir.⁴⁸

Osmanlı Devleti zamanında toprak mahsullerinden nam ve hesabına öşür veya âşâr adıyla alınan verginin toprak ürünlerinin zekâtı olan öşürle bir ilgisi yoktur.⁴⁹

⁴⁶Büyük Lügât ve Ansiklopedi, Meydan yayınevi, istanbul 1973, c. II, s. 899; bkz. Çalık, **Kadıade Muhammed Arif Efendi’nin “Bahru’l Fetâvâ” Adlı Eserinin Fetva Açısından Değerlendirilmesi**, Erzurum, AÜ, SBE, 2012, s. 157.

⁴⁷ Mehmet Erkal, “Öşür”, **DİA**, XXXIV, s. 97; Muhammed Hamidullah, **İslâmda Devlet İdaresi**, İstanbul, 1963, s. 117; Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s. 464.

⁴⁸ Ali Şafak, **İslâm Arazi Hukuku**, İstanbul, Türdav, 1977, s. 105; Mehmet Erkal, “Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Konya, Mehîr Vakfı Yayınları, 2007, sayı:9, s. 9.

⁴⁹ Erkal, “İHAD”,s.9. Osmanlılardaki âşar vergisi toprak mahsullerinden beytülmal için aynen veya bedelen alınan vergidir. 17 Şubat 1925 yılında kaldırılmıştır, Erdoğan, s.35.

1.1.2.Öşür Terim Anlamı

Terim olarak öşür toprak ürünlerinden tahsil edilen zekâtı ifade eder.⁵⁰ Fıkıh literatüründe ise öşür memurlarının muhtelif miktarlarda tahsil ettiği vergiler, sadakalar anlamına gelmektedir. Bu amaçla alınan onda bir vergiye öşür dendiği gibi yirmide bir, kırkta bir vergiye de öşür denmektedir. Yani “on”dan maksat, öşre nispet edilen şeylerdir.⁵¹

Ziraat ürünlerin zekâtına öşür denilmesi Hz. Peygamberin hadisine dayanır. Söz konusu hadiste “*Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde “uşr” yani onda bir, kovayla sulanan toprak mahsullerinde “nısfu’l-uşr” yani yirmide bir zekât vardır.*”⁵² ifadesi öşür kelimesine terim anlamını katmıştır.

Öşür, Hz. Peygamber döneminden itibaren asıl niteliği ibadet olan zekâtın bir türü olarak kabul edilmiş ve fıkıh kitaplarında “zekâtü’z-zürû”, zekâtü’l-hars” gibi başlıklar altında incelenmiştir.⁵³ Öte yandan öşür kelimesinin ziraat mahsullerinin zekâtı dışında farklı vergilerin ismi olması⁵⁴ müsteşriklerin bu verginin mahiyetini kavrama noktasında ciddi bir yanılgıya düşmesine sebep olduğu söylenebilir.

İslam Hukukunda ziraat mahsullerinde zekât onda bir olduğu için ziraat mahsullerinin zekâtı bu isimle anılır.

⁵⁰ M. Hamidullah, **İslâm Müesseselerine Giriş**, s. 70-71.

⁵¹ İbn Âbidin, **Redd’ül Muhtar**, c. IV, 133; Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s.464.

⁵² Buhârî, **Zekât**, 55.

⁵³ Erkal, “Öşür”, **DİA**, XXXIV, s. 97.

⁵⁴ Öşür, ziraat ürünlerden alınan zekâtın dışında gümrük vergisi ve mîrî araziden alınan vergi anlamında da kullanılmıştır. Öşür kelimesinin zekât dışındaki mefhumlar için kullanılması ârizîdir yahut da meşhur olmuş galat nevindendir. Bkz. Hayrettin Karaman, “Toprak Mülkiyeti ve Öşür”, **Diyanet Dergisi**, 1976, s. 2, s. 83; M. Ertuğrul Düzdağ, **Şeyhülislâm Ebu’s-Su’ûd Efendinin Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı**, İstanbul: 1972, s. 169; Akyüz, **Zekât**, s. 416; Ömer Lütfi Barkan, “Öşür”, **İA**, IX, s. 485; Öşürün gümrük vergisi anlamında kullanımı için bkz. Mustafa Fayda, “Hz. Ömer ve Ticaret Malları Vergisi veya Uşûr”, **AÜİFD**, 1981, c. XXV, s. 169; Mîrî arazinin statüsü için bkz. M. Macit Kenan oğlu, “**Mîrî Arazi**”, **DİA**, XXX. s. 157.

1.2.Öşürün Farziyyetinin Delilleri

1.2.1. Kitap

Kur'an'ı Kerim'de zekâtla alakalı birçok ayet-i kerime mevcuttur. Bu ayeti kerimeler genel olarak zekâtın ödenmesinin gerekliliğini ifade ederken, diğer yandan ödemeyenlerin ahirette ne gibi sıkıntılar çekeceğini bildirmek suretiyle bu ibadetin ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak zirâi ürünlerin zekâtı olan öşür, kelime olarak Kur'an'ı Kerim'de geçmemektedir. Terim anlamını hadisten alan öşür farziyyetini, Bakara Suresi'nin 267. ve En'am Suresi'nin 141. ayetlerinden almaktadır. Konuyla ilgili ayetlerin ilkinde Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

*“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan infak edin. Kendiniz göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye layıktır”*⁵⁵

İlgili ayette geçen “infak edin” emrini âlimlerin çoğunluğu “Zekât veriniz.” şeklinde anlamışlardır.⁵⁶ Ancak ayetteki “infak” lafzını gönüllü olarak verilen sadaka olarak düşünen birtakım âlimler; buradaki fiilden emir kastedilmediğini, fiilin nedbe ifade ettiğini söylemişlerdir. İbn Atiyye'ye (v. 541/1147) göre Bera b. Âzib (v. 71/690), ve Katâde (v. 117/735) bu görüştedir.⁵⁷ Cessâs (v. 370/980), ise selef ve halef uleması arasında bu konuda ihtilaf olmadığını zira emrin vücûp ifade ettiğini, dolayısıyla ayetteki “infak edin” emrinin zekâta mahsus olduğunu, aksi takdirde bir karine olmadan nedbe yorumlanamayacağını ve bu ayette geçen “*Kendiniz göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın*” ifadesinin nedbin karinesi olamayacağını savunmuştur.⁵⁸

⁵⁵Bakara 2/ 267.

⁵⁶el-İmam el-Hafız İmaduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr ed-Dimeşkî, **Tefsîru'l-Kur'ani'l Azîm**, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 2006, c. I, s. 535.

⁵⁷Kurtûbî, **el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'an**, c. IV, s. 342.

⁵⁸Ebû Bekir Ahmet b. Ali er-Razî el-Cessâs, **Ahkâmu'l-Kur'an**, Thk: Muhammed Sadık Gumhâvî, Beyrut, Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1412/1992, c. II, s. 174 vd.

İbn Kudâme (v. 620/1223) ise zekâtın nafaka olarak ifade edildiğini “*Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele*”⁵⁹ ayetiyle delillendirmeye çalışır.⁶⁰

Diğer taraftan İbn Arabî (v. 543/1148) ise ayetteki emrin hem farzı hem de nafileyi kapsayacak şekilde olduğunu belirtirken ayetin sebebi nüzulüyle bağlantısına dikkat çeker.⁶¹

İlgili ayette geçen “*Yerden sizin için çıkardıklarımızdan*” ibaresiyle İslâm âlimleri ziraai ürünlerden alınan zekâtın kastedildiğini kabul etmişlerdir.⁶²

Fukahanın öşrün farziyyetinin delili olarak gördükleri ikinci ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*“O, çardaklı çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiye. Hasat günü de hakkını verin, fakat israf etmeyin. Çünkü o israf edenleri sevmez.”*⁶³

Birçok âlim tarafından öşrün farz oluşunun delilleri arasında zikredilen⁶⁴ yukarıdaki ayette geçen “hakkını verin” ifadesindeki “hak” kavramından ne kastedildiği fukaha arasında ihtilâfıdır.

Taberî (v. 310/922), yukarıda geçen ayetteki “hak” kelimesinin İslâm âlimleri tarafından farklı yorumlandığını ifade eder. Bu yorumları birkaç farklı noktada toplayan Taberî, Muhammed b. Hanefiyye (v. 81/700), Enes b. Malik (v. 93/711), İbn Abbas, Câbir b. Zeyd (v. 93/711), Saîd b. Müseyyeb (v. 94/714), Dahhâk (v. 105/723), Katâde, Tavus b. Keysan (v. 106/725) ve Zeyd b. Eslem (v. 136/753)’in

⁵⁹Tevbe; 9/34.

⁶⁰İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 154.s

⁶¹Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh İbn Arabî, **Ahkâmü'l-Kur'an**, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003, c. I, s. 312.

⁶²Bkz. Mâverdî, **Hâvî'l-Kebîr**, c.III, s. 209- 210; Serahsi, **Mebsût**, c. III, s. 2; Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi**, c. II, s. 53; İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s.155; Mevsilî, **İhtiyâr**, s. 113; Zerkeşî, **Şerhu'z-Zerkeşî**, c. III, s. 466-467; İbn Abidîn, **Reddu'l- Muhtâr**, c. III, s. 264.

⁶³En'am, 6/141.

⁶⁴Mâverdî, **Hâvî'l-Kebîr**, c.III, s. 209- 210; Serahsi, **Mebsût**, c. III, s. 2; Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi**, c. II, s. 53; İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s.155; Mevsilî, **İhtiyâr**, s. 113; Zerkeşî, **Şerhu'z-Zerkeşî**, c. III, s. 466-467; İbn Abidîn, **Reddu'l- Muhtâr**, c. III, s. 264.

ayette geçen “hak” kelimesini farz kılınan zekât olarak yorumladıklarını belirtir. Diğer taraftan Atâ b. EbîRebâh, Mücahid b. Cebr, Hammâd (v. 120/738), Süfyan b. Uyeyne (v. 198/814), İbrahim en-Nehâî ve Saîd b. Cübeyr’in “hak” kelimesiyle zekât dışında başka ödemelerin kastedildiği şeklinde yorumladıklarını aktarır. Ayrıca İbn Abbas’tan her iki görüşe dair rivayetin var olduğunu bildirir. Taberî, ikinci gruptaki âlimlerin görüşlerinin dayanak noktasını, bu ayetin Mekkî olduğu düşüncesi olarak zikreder. Bu âlimlere göre zekât Medine’de farz kılındığı için ayetteki “hak” kelimesi zekât dışındaki ödemeler olarak düşünülmelidir. Ayrıca zikredilen âlimlere göre bu ayet zekât ayetleriyle neshedilmiştir. Hatta Taberî, bu ayetin Hz. Peygamberin sünnetiyle neshedildiğini savunan ulemanın görüşlerini sunar. “Hak” kelimesini zekât olarak yorumlayanların görüşünü tercih eder.⁶⁵ Ancak meseleyi inceleyen Fahrettin Râzî (v. 606/1209), bu ayeti, Medenî ayet olarak kabul eden âlimlerin varlığından bahseder.⁶⁶ Cessâs ise ilgili ayetin öşür hadisiyle neshedildiğini iddia eden âlimlerin, sünnetle Kur’an’ın neshine cevaz verenler olduğunu aktarır.⁶⁷ Diğer taraftan konuyu özetleyen Kurtûbî (v. 671/1272) “hak” kelimesiyle farz olan zekâtı anlayan ulemanın aynı şekilde öşrü de kapsayacak şekilde yorumladıklarını ifade eder.⁶⁸ İbn Arabî söylenenlerden farklı olarak bu ayetin, Bakara suresindeki mücmel olan 267. ayeti tefsir ettiğini açıklar.⁶⁹ Tahâvî (v. 321/933), diğerlerinden farklı olarak, ulemanın görüşlerini bildirirken her iki farklı görüşün de ayeti muhkem olarak ele aldıklarını ifade eder.⁷⁰ Muasır müfessirlerden İbn Âşûr (v. 1393/1973), meseleye nesh yönünden bakanların neshi tahsis manasında kullandıklarını ifade eder.⁷¹

Erkal ise konu hakkında şunları ifade etmektedir:

“Aslında bu ayetle diğer ilgili nasslar arasında telifi gayr-ı kabil (giderilemeyen) bir tearuz yoktur, icmâl-tafsîl, ibhâm-tefsir alakası vardır. Mütেকaddimin âlimlerinin ise, neshi usulcüler gibi anlamadıkları,

⁶⁵Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Cami’u’l-Beyân an Te’viliâyi’l-Kur’an**, Thk. Mahmud Muhammed Şakir, Ahmed Muhammed Şakir, Kahire, ts. c. XII, s. 158 vd.

⁶⁶Fahrüddîn İbn Allâme Ziyâuddîn Ömer er-Râzî, **Mefâtîhu’l-Ğayb (Tefsîru’l-Kebîr)**, Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1401/1981, c. XIII, s. 225.

⁶⁷Cessâs, **Ahkâmu’l-Kur’an**, c. IV, s. 175.

⁶⁸Kurtûbî, **el-Cami’u li-ahkâmi’l-Kur’an**, c. IX, s. 53.

⁶⁹İbn Arabî, **Ahkâmu’l-Kur’an**, c. II, s. 282.

⁷⁰Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, **Ahkâmu’l-Kur’ani’l-Kerîm**, Thk: Sadettin Ünal, İstanbul, 1418/1998, c. I, s. 331.

⁷¹Muhammed Tahir b. Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-tenvîr**, Tunus, 1984, c. VIII, s. 122.

onlara göre mutlakı takyid, âmmı tahsîs, mübhemi beyan, mücmeli tefsirin de “nesh” teriminin şümülü içinde addedildiği bilinmektedir. Ayetin mensuh olup olmadığı hakkındaki tartışma, bu ayetin Mekki ayetlerden olmasından kaynaklanmaktadır. Teşrî tarihinden biliyoruz ki, çoğunluğun görüşüne göre, zekât hicri ikinci yılında farz kılınmıştır. Ancak müesseselerin oluşumunda görüldüğü gibi zekât hukuku sahasında da önce icmâl sonra tafsîl şeklinde tadrîci bir metod takip edilmiştir. Öyle anlaşıyor ki ilgili ayetle toprak ürünlerinden zekât mükellefiyetine icmâlen temas edilmiş, daha sonra zekât mevzularını ayrı ayrı gösteren, bunlardan hangi şartlarda ve ne nispette zekât ödeneceğini açıklayan hadislerle ayet tafsîl edilmiştir. Bu ayet ve hadislere istinaden fakihler öşrün farz olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.”⁷²

1.2.2.Sünnet

Fukaha, ziraat mahsullerinden alınan öşrün farziyyetini bu konuda rivayet edilen hadislerden çıkarmışlardır. Hz. Peygamber konu hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde “uşr” yani onda bir, kovayla sulanan toprak mahsullerinde “nisfu’l-uşr” yani yirmide bir zekât vardır.”⁷³

Ziraî ürünlerin zekâtı ile ilgili sünnetten bir başka delil ise Muaz b. Cebel’den rivayet edilen “Resulullah beni Yemen’e gönderirken göğün suladığı mahsulden onda bir, aletle sulanan mahsulden yirmide bir zekât almamı emir buyurdu.”⁷⁴ hadisidir. Bu ve benzeri hadisler, ziraat mahsullerinden alınacak öşrü farz kılmakta ve mükelleflerden bu ibadeti yerine getirmelerini istemektedir. Ancak hangi mahsulün zekâta tabi olacağı konusu fıkıh âlimleri arasında ihtilafıdır. İleride bu konuya temas edilecektir.⁷⁵

⁷²Erkal, “**Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür**”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2007, Sayı: 9, s. 10-11.

⁷³Buhârî, **Zekât** 55; Müslim, **Zekât** 7; Ebû Davut, **Zekât** 11.

⁷⁴Nesâî, **Zekât** 25.

⁷⁵İslâm âlimlerinin söz konusu hadisi delil olarak kullanmaları ile ilgili bkz: Şirâzî, Mûhezzeb, c. I, s. 508; Serahsi, **Mebûsât**, c. III, s. 2; Kâsânî, **Bedâi’u’s-Sanâi’**, c. II, s. 54; Merğînânî, **Hidâye**, c. II, s. 132; İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 156; Şirbînî, **Muğnî’l-Muhtâc**, c. I, s. 565; Karâfî, **Zehîre**, c. III, s. 73; Cezîrî, **Mezâhibu’l-Erba’a**, s. 317; Karadâvî, **Fıkhu’z-Zekât**, c. I, s. 348.

1.2.3. İcma

Teferruatta bazı görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte bütün müçtehitler; ziraai mahsullerden genel olarak tam veya yarım öşrün(onda veya yirmide bir) vacip olduğu ve öşür verileceği hususunda icma etmişlerdir.⁷⁶

Öşrün verilmesi, yukarıda da açıklandığı gibi nimete şükür, aciz kimseyi güç yetirecek konuma getirerek farzları yerine getirebilmesinde cesaretlendirmek, nefsi günahlardan temizlemek ve malı arındırmak için dinen gereklidir.⁷⁷ Yani bir sosyal zarurettir.

1.2.4. Akıl

Akl-ı selim ve bozulmamış fitrat öşrün farz olduğunu kabul eder. Bunun ise birkaç sebebi vardır.

- Bu bir sosyal yardımlaşmadır.
- Bununla güzel ahlak elde edilir.
- Allâh'ın (c.c.) nimetlerine şükür görevi yerine getirilmiş olur, huzur ve sükûnet bulur.⁷⁸
- Vazifesini yapan mükellef vicdânen rahat olur.

1.3. Öşrün Farziyyet Sebebi

Öşrün farziyyet sebebi, ekilip çıkan mahsül ile toprağın arttırıcılık ve verimlilik sıfatının bizzât bulunmasıdır.⁷⁹

Bu nedenle, öşür arazisinde ekim imkânı bulunsa, fakat sahibi burada ekim yapmazsa, topraktan hakikaten çıkan bir şey bulunmadığından öşür verilmesi gerekmez.⁸⁰

⁷⁶Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, c. II, s. 54; Karaman, “**Toprak Mülkiyeti ve Öşür**”, s. 83; Karadâvî, **Fıkhu'z-Zekât**, c. I, s. 348.

⁷⁷Kâsânî, c. II, s. 54.

⁷⁸Kâmil Miras, **Tecrîdi Sarih**, c. V, s. 31.

⁷⁹Serahsî, **Mebsut**, c. III, s. 5; Kâsânî, **Bedâi'**, c. II, s. 53.

⁸⁰Miras K, **a.g.e**, c. V, s. 6-7.

1. 4. Öşrün Farziyyet Şartları

Öşrü verilen ziraat mahsullerinin şartları, farz olmasının ve sahih olmasının şartları olmak üzere ikiye ayrılır.⁸¹

1.4.1.Öşrün Farz Olmasının Şartları

Öşrün farz olmasının şartları ürün sahibinde ve üründe bulunması gereken şartlar olmak üzere ikiye ayrılır.⁸²

1.4.1.1.Ürün Sahibinde Bulunması Gereken Şartlar

1.4.1.1.1.Müslüman Olmak

Müslüman olmayanlara zekât farz olmadığı gibi öşürde farz değildir.⁸³ Çünkü bunlar, ilk önce iman etmekle mükelleftir.⁸⁴

1.4.1.1.2.Öşrün Farz Olduğunu Bilmek

Bu şart İslam ülkesinde yaşamayan kişiler için geçerlidir.⁸⁵ Çocukların ve akıl hastalarının da “öşür” söylenen toprakta elde edilen ürünlerin zekâtını veya öşrünü yerine getirmek konusunda müçtehitlerin içtihat etmeleri yanında birde zekâtını verip vermemekle alakalı öteki mallara gelince iki farklı görüşle karşılaşmaktayız.

Bunlardan ilki Ebû Hanîfe âkıl ve bâliğ olmayanları, toprak ürünleri ve kamu hukukunun bir parçası olarak alınan zekât türü hariç, zekâtla mükellef tutmamıştır.⁸⁶

⁸¹İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadîr**, Kahire 1319, c. II, s. 1970.

⁸²İbnü'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvahid, **Şerhu Fethi'l-Kadir**, Beyrut, Dâru'l İhyai't-Turasi'l-Ârabi, ts.c. II, s. 254; el-Kâsani, Alaaddin Ebubekir b. Mes'ud, **Bedaiu's-Sanai fi Tertibu's-Serai**, Beyrut, Dâru'l-Kitabu'l-Ârabi, ts.c. II, s. 4; es-Şafîi, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris, **el-Umm**, Beyrut, Darü'l-Kütubi'l-İlmiye, c. II, s.28.

⁸³Şirâzî, **Mühezzeb**, c. I, s. 457; Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **el-Vasîtfi'l-Mezheb**, Thk:AhmedMahmud İbrahim, Dâru's-Selâm, ys. 1417/1997 c. II, s. 400; Ali b. Ebi Bekir b. Abdilcelîl el-Merğînânî, **el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî**, Beyrut, Dâru'l-Erkâm, ts. c. I, s. 117; Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsilî, **el-İhtiyârli Ta'îlîl-Muhtâr**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1996, s. 99; Cezîrî, **Mezâhibi'l-Erba'a**, s. 305; Yavuz, **İslamda Zekât Müessesesi** s. 493; Karadâvî, **Fıkhu'z-Zekât**, c. I, s. 96.

⁸⁴Kâsânî, a.g.e, s. 54.

⁸⁵Kâsânî, a.g.e. s.54; ibn Abidin, **Reddu'l-Muhtar**, c. II, s. 259.

⁸⁶es-Serahsî, **el-Mebsut**, c. II, s. 162;el- Kâsani, **Bedaiu's-Sanai**, c. II, s. 814; el-Ayni, **el-Binaye**, c. III, s. 351–352.

Fakihlerinin çoğunluğuna göre ise akıl hastalarının ve çocukların mallarında zekâta tâbidir. Bu borcu veli ve vâsileri öderler. Zekât vekâletle yerine getirilebilen malî bir ibadettir. Veli de zekât konusunda çocuğun ve akıl hastasının vekilidir.⁸⁷

Bunlara göre ürünün öşre tabi olması için akıl ve bulûğ şart değildir.⁸⁸ Ürün sahibi çocuk veya deli dahi olsa veli veya varisleri onların adına öşürlerini vermekle yükümlüdürler⁸⁹ Ebu Hanife'ye göre ibadet niteliği, diğerlerine göre vergi niteliği ağır basmaktadır.

1.4.1.2.Öşür Mahsullerinde Bulunması Gereken Şartlar

1.4.1.2.1.Öşür Arazisinin Mahsulü Olması

Öşür arazisinin mahsûlü zekâta tabidir. Bir arazi zorla fethedilip ganimet malı olarak gazilere dağıtılması halinde, o arazi öşür arazisi olur.⁹⁰

Ehlinin İslâm davetine uyarak Müslüman olmalarıyla arazileri öşür arazisi olur. Bu arazinin memleket arazisi olduğunda da ittifak vardır. Bu arazilerde ise sahibinin her türlü tasarrufu caizdir.⁹¹

*“Öşür arazisinden olan sırf arazi-i memlûke: Bu tür arazi memleket arazisinden olup, beytül-mâleaid iken, bilâhare bir bedel mukabilinde bazı kimselere satılmış olan topraklardır. Bunların mahsulâtı da malikleri Müslüman bulununca zekât hususundaki arazi-i öşriyye mahsulâtı gibidir.”*⁹²

⁸⁷ Şafîî, **Kitabu'l-Ümm**, (Thk: Ali Muhammed ve Adil Muhammed), Beyrut, Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 2001, c. II, s. 240; Kâsânî, c. II, s. 383; Mergînânî, Burhanuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir b. Abdilcelil, el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, Eda Neşriyat, İstanbul 1991, c. I, s. 96.

⁸⁸ eş-Şafîî, **el-Ümm**, c. II, s. 28-30; en-Nebevi, **el-Mecmû**, c. V, s. 300-302; es-Şirbînî, **Muğni'l - Muhtâc**, c. I, s. 409.

⁸⁹ Serahsî, II, 217; İbn Kudâme, c., III, s., 454; İbn Abidîn, Muhammed b. Ömer b. Abdilaziz, **Reddü'l-Muhtâraale'd-Dürri'l-Muhtâr**, (Ta'lik ve Tahrîc: Muhammed Suphi Hasan Hallâk ve Âmir Hüseyin), Beyrut, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998, c. III, s. 162.

⁹⁰ Ebû Ubeyd, Kasım b. Selâm, **el-Emval**, Thk: Muhammed Halil, Beyrut, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1986, s. 510-511; Kardavî, **Fıkhu-z-Zekât**, c. I, s. 433-434; Mustafa Demirci, **İslâm'ın ilk Üç Asrında Toprak Sistemi**, İstanbul, Kitapevi, 2003, s. 129.

⁹¹ Mustafa, **İslâm'ın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi**, s. 128.

⁹² Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukuki İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu**, c., IV, sy.75; **Büyük İslâm İlmihali**, Sadeleştiren: Ali Fikri Yavuz, c. I, s. 334.

1.4.1.2.2.Ziraat Maksadıyla Ekilen Mahsulü Olması

Mahsulü Hanefi Mezhebine göre öşre tabi olması hasebiyle ziraat maksadıyla ekilen ürün olması gerekmektedir.⁹³ Bu itibarla ot, kamış ve odun gibi şeylerden öşür vermek gerekmez.⁹⁴

Ürünün öşre tabi olması için üzerinden bir yıl geçmesi gerekmez.⁹⁵ Hatta bir yıl içinde birkaç defa ürün alınırsa her defasında öşrünün verilmesi gerekir⁹⁶

1.4.2.Öşrünün Sahih Olmasının Şartları

Öşrünün sahih olmasının şartları niyet ve temlikten oluşmaktadır.⁹⁷

1.4.2.1.Niyet

Zekâta olduğu gibi öşürde de niyet şarttır. Bu hususta mezhep imamaları ittifak etmişlerdir. Konuya ilişkin temel dayanak Hz. Peygamberin “Ameller niyetlere göredir.”⁹⁸ hadis-i şerifi olmuştur. Bütün ibadetleri kapsayan bu hadisin aynı zamanda bir ibadet olan öşür içinde geçerli olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Öşür fakire verilirken veya ürün öşür olarak ayrılırken niyet etmek gerekir. Niyetin kalben yapılması yeterlidir. Dil ile söylenmesine gerek yoktur.⁹⁹

Ürünün öşrü verilirken hükmen niyet edilmiş olması da yeterlidir. Meselâ ürün sahibinin niyet etmeden ürün öşrünü verdikten sonra henüz ürün fakirin elinde iken niyet etmesi yahut vekile vermesi anında niyet ettiği halde vekil ürünün öşrünü öderken niyet etmemesi gibi durumlarda niyet hükmen var sayılmaktadır. Çünkü emreden kişinin niyeti esastır.¹⁰⁰

⁹³Hindiyye, c., I, s. 187;Kasani, Bedaiu's-Sanai, c. II, s. 57.

⁹⁴Şafilere göre üründe bulunması gereken şartlar şunlardır:

1-Temel gıda maddesi olması.

2-Belli bir kimsenin mülkü olması.

3-Nisaba ulaşma olması (el-Fıkhu islâmî, c.II, s.803).

⁹⁵Kamerî yılına ay yılı da denilir. Ay yılı 354 gündür. Güneş yılı ise bazen 365 gün bazen de 366 gün çeker.

⁹⁶Bilmen, Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.IV,s. 79.

⁹⁷Reddu'l- Muhtar, c. II,s. 268; Hindiyye, c. I, s. 171; Bedai, c. II, s. 64.

⁹⁸Buhârî, Vahiy, 1.

⁹⁹İbn'u-l Hûmam, Fethu'l- Kadir, c.I, s.493; el-Kâsani, Bedaiu's-Sanai, c. II, s., 40; İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz, Reddü'l-Muhtâralâ'd-Dürri'l Muhtâr, Mısır, 1307, c. II, s. 14; es-Şafiî, el-Umm, c. II, s. 24; er-Remli, Nihayetu'l- Muhtaç, c. II, s. 296.

¹⁰⁰el-Kâsani, Bedaiu's-Sanai, c.II, s.40; el-Ayni, el-Binaye, c. III, s. 69.

1.4.2.2.Temlik

Temlik, öşür olarak verilecek ürünün fakirin eline verilerek mülkiyetine geçirilmesi demektir. Öşür vermenin geçerli olabilmesi için ikinci şart ürünün temlikidir. Aynı şekilde verilecek öşrün ona ehil olanlara verilmesi yani onların mülkiyetlerine geçirilmesi (temlik) şarttır. Burada verilecek öşrün sahih olması için niyet şart olduğu gibi temlik de şarttır.¹⁰¹ Temlik, öşür olarak verilecek ürünün fakirin eline verilerek mülkiyetine geçirilmesi demektir. Bu yüzden öşür fakirin eline geçmedikçe sahih olmaz. Bu şart sahih olması hasebiyle iki unsur içerir; birincisi temlik işlemi, ikincisi ise temlikin yapıldığı şahsın öşrü almaya ehil oluşudur.¹⁰²

Fakihler zekât konusunda temlik terimine bir malın mülkiyetini zekât alacak şahsa doğrudan nakletme işlemi şeklinde dar bir anlam yüklemişlerdir.¹⁰³

Temlik şartının dayandığı delil ise “Zekâtı veriniz”¹⁰⁴ meâlindeki âyette vermekten kastın temlik etmek olduğu ifadesidir. Ayrıca “sadakalar (zekâtlar), ancak fakirlerin, miskinlerin... hakkıdır.”¹⁰⁵ âyetin de geçen “cer” harfi olan “lam” da temlik ifade etmektedir.¹⁰⁶

Bir kimse fakirde olan alacağını ürünün öşrü olarak sayamaz. Çünkü öşür olarak verilecek ürünün fakirin eline verilerek mülkiyetine geçirilmesi doğrudan gerçekleşmemiştir. Temlik şartı meydana gelmediği için de bu işlem geçerli olmaz¹⁰⁷

1.5. Ziraat Mahsullerinde Nisab

Ziraat mahsullerinin öşre tâbi olabilmesi için diğer zekât mallarında olduğu gibi belli bir nisaba ulaşmasının şart olup olmadığı fukaha arasında ihtilaflıdır.

Fukaha konu hakkında iki farklı yaklaşım sergilemiştir. Bazı fakihler ziraat ürünlerinin mahsullerinde nisab şartını gerekli görmezken bazı fakihler ise ziraat ürünlerinin mahsullerinde nisab şartını gerekli görürler.

¹⁰¹Zuhaylî, **el-Fıkhû'l-İslâmî ve Edilletûhû**, c. II, s. 752.

¹⁰²el-Kâsani, **Bedaiu's-Sanai**, c. II, s. 37; eş- Şîrâzî, **el-Muhezzeb**, c. I, s. 563.

¹⁰³Kasani, **Bedaiu's-Sanai**, c. II, s. 20.

¹⁰⁴Bakara, 2/43.

¹⁰⁵Tevbe, 9/60.

¹⁰⁶**el-Fıkhû'l-İslâmî**, c. II, c. 753.

¹⁰⁷**a.g.e.** c.II, sy. 895.

1.5.1.Ziraat Mahsullerinde Nisabı Şart Koşmayanlar

İmam-ı Azam'a göre arazi ürünlerinde nisap şart değildir. Ürün İster az ister çok olsun öşre tabidir. Dayandığı delil, “*Ey iman edenler! Kazandıklarınızın helâlinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan infak edin*”¹⁰⁸ meâlinde ki âyet-i kerimedir. Çünkü bu âyette infak için malın az veya çok olması gerektiği ayrımı yapılmamıştır.¹⁰⁹ İbni Abbas, Zeyd b. Ali ve İbrahim en-Nehâî debu görüştedirler.¹¹⁰

1.5.2.Ziraat Mahsullerinde Nisabı Şart Koşanlar

İmam Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre nisap şarttır ve bu nisap miktarı beş vesktir. Dayandıkları delil, “*Beş vesakten az (üründe) zekât yoktur*”¹¹¹ anlamındaki hadis-i şeriftir.¹¹² Ziraat ürünlerinin zekâtında nisabı şart koşanların öne sürmüş oldukları bu hadis-i şerifin derecesi usûlcüler nazarında ahaddır.¹¹³

Beş vesk bugünkü ağırlık birimine göre yaklaşık bir tondur.¹¹⁴ Ancak Şafiîlerin de içinde bulunduğu cumhura (âlimlerin çoğunluğa) göre 5 vesk 300 sa' eder. 1 sa' ise 2 kg 176 gr. eder. $300 \times 2,176 = 652,8$ yaklaşık olarak 653 kg eder.¹¹⁵

¹⁰⁸ Bakara, 2/267.

¹⁰⁹ İbn Hazm, **Muhallâ**, c. V, s. 212; Şevkânî İbn Abbas'ın da aynı görüşte olduğunu söyler. Bkz. **Neylû'l-Evtârmin Esrâri Münteka'l-Ehbâr**, c. V, s. 291.

¹¹⁰ el-Kâsani, **Bedaiu's-Sanai**, c. II, s. 57; E. Yahya, M. Hasan, **Nizâm'ul-Arazi**, s.38.

¹¹¹ “Beş veskten aşağısında zekât yoktur” Buhârî, **Zekât**,32; Müslim, **Zekât**, 1; Ebû Davut, **Zekât**, 2; Tirmizî, **Zekât**,7.

¹¹² **Hukuk-i İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, c. IV, s. 81; **el-İhtiyar**, c. I,s. 113; Şafiîlere göre de nisap şarttır.

¹¹³ Ahad Hadis: Mütevatir hadis şartlarını taşımayan hadistir. Ancak burada bir kişinin verdiği haber anlamında kullanılmıştır. Bkz. Çakan, **Hadis Usûlü**, s. 109.

¹¹⁴ **Hukuk-i İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, c. IV,126; **Tecrid-i Sarîh Tercemesi**, c. V, s. 83.

¹¹⁵ Serahsî, **Mebûsûl**, c. III, s. 3; Merğînânî, **Hidâye**, c. I, s. 132; Yavuz, **İslamda Zekât Müessesesi**, s. 145.

İslâm âlimlerinin çoğunluğu ziraat mahsullerinin zekâtında nisabı şart koşmuşlardır.¹¹⁶ Ziraai bir ürünün “beş vesk” olan nisaba ulaşmadıkça zekâta tabii olmayacağı konusunda âlimlerin çoğu görüş birliği içerisindeyler.¹¹⁷

1.6. Ziraat Mahsullerinde Öşür Oranı

Ziraat mahsullerinde öşür oranı sulama tekniğine ve yapılan masrafin şekline göre değişir. Bu konuda İslâm âlimleri, eğer toprak emek sarf edilmeden yağmur, dere, ırmak veya bunlara açılan kanallar vasıtasıyla sulanıyorsa, elde edilen ziraî ürünlerinden onda bir öşür vermenin farz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Kova, dolap, hayvan yardımı veya motor vasıtasıyla ya da ücret karşılığıyla elde edilen su ile sulanan topraklarda üretilen ziraat mahsullerinin ise yirmide biri öşür olarak verilmesi gerektiği konusunda da ittifak etmişlerdir.¹¹⁸

Şayet ziraat arazisi yağmur, ırmak suları ve motor gibi emekle elde edilen suyla sulanıyorsa bu durumda hangisi ile daha fazla sulama yapılıyorsa ona itibar edilir. Yani daha ziyade emek harcanmadan elde edilen suyla sulanıyorsa ürün onda bir, daha ziyade emekle elde edilen suyla sulanıyorsa yirmide bir oranında öşre tabidir. Ziraî arazilerde hem dolap, hem motor ve hem de yağmur veya ırmak suyuyla eşit miktarda sulanıyorsa ürün mükellefin lehine olmak üzere yirmide bir oranında öşre tabidir.¹¹⁹

Din İşleri Yüksek Kurulu 07.08.2001 tarihinde toplanarak günümüz şartlarına göre öşür oranları ve yapılan masrafların zirai mahsulden düşürülmesi konusunu müzakere etmiştir.

¹¹⁶en-Nevevî, **Kitabu'l-Mecmû**, c.V, s.439; ibn Kudâme, **el-Muğni**, c.II, sy.553.

¹¹⁷ Mehmet Erkal nisab konusunda cumhurun “**Toprak mahsullerinin zekâtı: Öşür**” adlı makalesinde görüşünü şöyle değerlendiriyor: “Göğün suladığında öşür vardır” hadisi âmm, “Beş veskten az üründe zekât yoktur” hâstır. Hanefilere göre ikisinin manaya delâleti katîdîr. Birinci hadis zahir kabilindendir. Hadisin lafzı toprak ürünlerinden 1/10, 1/20 nispetlerinde zekât alınacağını bildirmek için sevk edilmekle birlikte -az çok- bütün toprak mahsullerinin de zekâta tâbi olduğuna da delâlet etmektedir. İkinci hadis hâstır. Hanefilere göre birinci hadisle aynı kuvvette ve müstakildir. Ancak hangisinin önce hangisinin sonra varit olduğunu tespit edemiyoruz. Bu durumda cumhura uyarak hâss hadisle âmm hadisi tahsis etmek de mümkündür. Hatta zekâtta zenginlik göstergesi olarak kabul edilen nisabı toprak ürünleri için de tespit etmek daha ihtiyatlı olabilir. Nitekim günümüzde Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır’da Ebû Hanîfe’nin bütün toprak ürünleri zekâta tâbi görüşü kabul edilip uygulamaya konurken, mahsulâtta nisabın kabul edilmesinde fakihler çoğunluğuna uyulmaktadır. (Erkal, “Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür” s. 33).

¹¹⁸en-Nevevî, **Kitabu'l-Mecmû**, c. V, s. 444; İbn Kudâm, **el-Muğni**, c. II, s. 556; Ebu Yusuf, **Kitabû'l-Harâc**, s. 99; Mergînânî, **el-Hidâye**, c. II, s. 246.

¹¹⁹**el-İhtiyar**, c. I, s. 113.

Netice olarak:

- Türkiye topraklarının mülki arazi olduğu, bu nedenle elde edilen zirai mahsulden öşür verilmesinin gerektiği,
- Tarımsal ürünlerin zekâtında, elde edilen hâsılattan (gayr-i safi), ürün için yapılan günümüz tarım şartlarının getirmiş olduğu ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, geriye kalan ürünün nisap miktarına ulaşması halinde, tabii yollarla sulanan arazide 1/10, masraf veya emekle sulanan arazide 1/20 oranında zekât verilmesi gerektiği, karara bağlanmıştır.

1.6.1.Değerlendirme

Bu bağlamda öşrü verilen ziraat arazisinin sulanmasındaki emek ve meşakkatin değişikliğine binaen mahsuldeki vacibin de değişik olmasına hükmetmiştir. Yani emek ve meşakkatlerin oranı farklı olduğundan öşrün oranı da değişik kabul edilmiştir. Tarım arazileri içerisinde en bariz farklılık budur.¹²⁰

1.7. Ziraat Mahsullerinde Öşrün Vacip Olma Zamanı

Ziraat mahsullerinde öşrün vacip olma vakti fukaha arasında ihtilâfıdır.

1.7.1.İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye Göre

İmam Azam'a göre başaklı ürünlerin taneleri ortaya çıkıp sertleştiği zaman, meyvelerin ise olgunlaşmaya başladığı zaman öşürlerinin verilmesi vacip olur.¹²¹ Çünkü bu aşamaya gelmeden önce ekin ve meyveler gıda olarak değerlendirilmez.¹²²

1.7.2.İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e Göre

İmam Ebu Yusuf(182/798)'a göre öşrün farz olma vakti ürünlerin taneleri olgunlaşmaya başladığı zaman veya mahsul biçilecek duruma (hasat edilmeye elverişli hale) geldiği zamandır.¹²³

¹²⁰Karadâvî, a.g.e, c. I, s. 403.

¹²¹Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**,c. II, s. 63; Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 114; İbn Abidîn, **Reddu'l- Muhtâr**, c. III, s. 264.

¹²²Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**,c. II, s. 63; Yiğit, **Zekât İlmihali**, s. 101.

¹²³Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**,c. II, s. 63; Mevsilî, **İhtiyâr**, s. 114.

İmam Muhammed(189/805)'e göre ise öşrün farz olma vakti ürün bilfiil hasat edildiği zaman veya harman zamanında ya da biçilip ambara konulduğu zamandır. Bu aşamaya gelmeden önce ziraat ürünün öşrü vacip olmaz.¹²⁴

1.7.3.İmam-ı Şafî'ye Göre

İmam-ı Şafî'ye göre öşrün farz olma vakti başaklı ürünlerde daneler sertleşmeye, meyvelerde ise olgunlaşmaya başladığı zamandır. Ziraî ürünün öşrünün hemen verilmesi zorunlu değildir. Bunu en güzel örneği hurma ve üzümde öşrün bu ürünlerin kurumasından sonra verilmesidir. Diğer ziraat ürünlerinde ise tanelerin sertleşmesi, kuvvetlenip olgunlaşmasıyla öşür verilmesi vacip olur.¹²⁵

1.7.4.İmam-ı Malike Göre

İmam-ı Malike göre öşrün farz olma vakti daneler sertleşmeye veya kuvvetlenmeye başladığında ya da suya ihtiyaç duymadığı zamandır. Meyvelerde öşrün farz olma vakti ise olgunlaşmaya başladığı zaman veya yenilebilir olduğu zamandır.¹²⁶

1.7.5.İmam Ahmed b. Hanbel'e Göre

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre öşrün farz olma vakti ziraat mahsullerinin hububat kısmında ürünlerin taneleri olgunlaşıp depolanmaya elverişli olduğu zamandır. Meyvelerde öşrün farz olma vakti ise olgunlaşıp yenilebilir olduğu zamandır.¹²⁷

1.7.6.Değerlendirme

Bu bağlamda öşrü verilen zirai ürünlerde zekâtın (öşür) vacip olmasından kasıt onun bir an önce verilmesi değil, asıl amaç farziyyetini yerine getirme zorunluluğudur. Genel görüşe göre öşrü verilen zirai ürünlerde zekâtın vacip olduğu zaman; hububatta, harman veya hasat vaktinde, meyvelerde ise olgunlaşıp yenilebilir duruma geldiklerinde ya da toplandıktan sonraki zamandır.¹²⁸

¹²⁴ el-Mevsuâtu'l-Fıkhiyye, c. XXIII, s. 284.

¹²⁵ Mâverdî, Hâvi'l-Kebîr, c.III, s. 243.

¹²⁶ Zuhaylî, el-Fıkhû'l-İslâmî ve Edilletûhû, c. II, s. 812; el-Cezerî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi, s. 883.

¹²⁷ İbn Kudâme, el-Muğni, c. II, s.561; Şirâzî, c. I, s. 157.

¹²⁸ Kâsânî, Bedâi'u's-Senaî, c. II, s. 63; Şeyh Nizâm başkanlığında bir heyet, el-Fetvâi'l-Hindiyye fi Mezhebi İmâm Âzam Ebû Hânîfe, Dâru'l-Fıkr, 1991, c. I, s. 186.

1.8. Ziraat Mahsulleri Öşrünün Ödeme Biçimi

Ziraat mahsullerinin öşrünün sadece ürünün aynından mı verilmesi gerektiği yoksa kıymetince nakit verilip verilemeyeceği konusu fukaha arasında ihtilaflı bir meseledir. Şafii ve Zahiri mezheplerine göre öşür verilen ziraat mahsullerinde zekâtın ödenme biçimi aynîdir. Diğer mezheplere göre ise öşür verilen ziraat ürünlerinde zekâtın ödenme biçimi hem aynî hem de nakdî olabilmektedir. Yani öşür, ziraat ürünlerinin cinsinden verilebileceği gibi onların değeri kadar para da verilebilir.¹²⁹

1. 9. Ziraat Mahsullerini (Öşür) Toplayan Memurda Aranılan Vasıflar

Ziraat mahsullerini toplamakla görevli bulunan memurda bulunması gereken vasıflar: ziraat mahsullerini verecek kimseleri araştırıp tespit etmek ve onlardan alınacak öşür miktarlarını belirleyip ürünü tahsil etmektir. Memurun aynı zamanda bölgesindeki zekâta muhtaç olanları ve onların öncelik sırasını da belirlenmesi gerekmektedir.¹³⁰

Gerek öşrü verilen ziraai ürünleri toplamakla gerekse diğer zekât dallarını toplayacak olan görevli veya sorumlu memurun belirli vasıflara hâiz olması gerekir. Bu vasıfları ise şu şekilde özetleyebiliriz.¹³¹

1.9.1.Müslüman Olmak

Öşür verilen ziraat mahsullerini toplamakla görevli memur olmak, Müslümanların idarecisi olmak demektir. İdareciler ise ancak Müslümanlardan oluşur. Kârdâvî, İbni Kudame'nin bu konudaki görüşünü şöyle zikretmektedir:

“Zekât memurluğu, emânete hassasiyeti gerektiren bir iştir. Şahitlikte olduğu gibi bunda da Müslüman olma şartı aranmaktadır. Aynı zamanda Müslümanların başında idarecilik işidir. Diğer idareciliklerde olduğu gibi bunu bir kâfirin(gayr-i müslimin) yüklenmesi câiz değildir. Yine zekât ehlinde

¹²⁹İbn Abidîn, **Reddu'l- Muhtâr**, c. III, s. 286.

¹³⁰Karadâvî, a.g.e. c. II, s. 59.

¹³¹İbn Âbidin, a.g.e, IV, 101; Bilmen, **Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, c.IV, s. 80.

olmayanların öşür verilen ziraat mahsullerini toplamakla görevlendirilmesi de câiz olmaz.”¹³²

Öşür verilen ziraat mahsullerini toplayan görevli memurun Müslüman olma vasfının şart olduğu ve kâfirlerin bu göreve layık olmadığı konusunda İkinci Halife Hz. Ömer, “ Yüce Allah’ın bu kimselerin hâin olduklarını ifade edip onlara güvenmeyin.” şeklindeki fermanından hareketle Ebu Musa’nın kâtipliğe bir Hristiyanı getirmesini yadırgamıştır. Neticede bir Hristiyanın kâtiplik vazifesine getirilmesi yadırganıyorsa İslam’ın temel esaslarından olan zekât konusunda görevlendirilmesi de evleviyetle yargılanacaktır.¹³³

1.9.2.Akil Baliğ Olmak

Öşür verilen ziraat mahsullerini toplamakla görevli kimsenin sorumluluğunu müdrîk, yetkilerini ve hıyaneti anında uğrayacağı dünyevî ve uhrevî zayıatları anlayabilmesi için akıl ve yaptıklarından sorumlu tutulabilmesi içinde bâliğ olması gerekli ve şarttır.¹³⁴

1.9.3.Güvenilir Olmak

Öşür verilen ziraat mahsullerini toplamakla görevli memurun sorumluluk veya diğer vasıflar itibarıyla güvenilir ve emin kimselerden olması gerekir. Zira Müslüman kimselerin malları kendisine emanet edilecektir. Bunlar ise fakir fukaranın haklarıdır. Zekât ve/veya öşrü toplamakla görevli memurların elde edilen mahsulleri israf ve zarara uğratmadan toplama ve hak sahiplerine dağıtma işini yapabilecek güvenilir kimseler olmaları gerekmektedir.¹³⁵

1.9.4. Hükümleri Bilmek

Öşrü verilen ziraat mahsullerini toplamakla görevli memurun görevini tam olarak yerine getirebilmesi için ne mal sahibinden fazla almak ne de mal sahibinden az almak, hakları bulunan fakirlere zulüm etmemek maksadıyla yapacağı işi çok iyi

¹³²İbn Âbidin, a.g.e, c. IV, s. 101–102.

¹³³Ebû Zehrâ, Muhammed, **Uygulamalı Zekât Hukuku**, Çev. Osman Şekerci, Selçuklu Mat.1987.

¹³⁴Kardâvî, **Fıkhu’z-Zekât**, c. II, s. 586.

¹³⁵Ebû Yûsuf, **el-Harâc**, s. 80.

bilmesi gerekir. ¹³⁶Bununla birlikte hangi maldan ne kadar ve nasıl alacağını gayet iyi ve muntazam şekilde tayin edebilmelidir. ¹³⁷

Neticede öşür verilen ziraat mahsullerini toplamakla görevli memurun görevinde titiz ve dikkatli olması, öşrü emredildiği şekilde ve kurallarına uygun olarak alması ve gerekli yerlere yollaması gerekmektedir. Memur öşre tabi topladığı zirai mahsulleri, aldığı gibi muhafaza etmeli şahsi işinde kullanmak ve saklamak gibi bir davranışa girmemelidir. Bu ölümlere uymayanlar, hem ziraî ürünleri toplamakla görevli bulunan memurun itibarına, öşür ve zekâtın toplanması ve hak sahiplerine dağıtılması iş ve işleyişinin güvenilirliğine zarar verir. ¹³⁸

¹³⁶Mâverdî, **el-Ahkâmü's-Sultâniyye**, s. 145.

¹³⁷Kardâvî, **a.g.e.**, c. II, s. 587.

¹³⁸İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî, **el-Muğni**, c. II, s. 62. Mısır, Reşit Rıza Nesri, 1367.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ÖŞRÜ VERİLEN ZİRAAT MAHSULLERİNİN TASNİFİ

2. 1.İslam'da Ziraat Topraklarının Menşei

2.1.1.Öşür Verilen Ziraat Arazisinin Menşei ve Meydana Geliş Yılları

Öşrü verilen ziraat arazileri üç kısımda değerlendirilmektedir. Bunlar silah zoruyla fethedilen araziler, İslâm'ı kendi istekleriyle kabul edenlerin ellerinde bırakılan araziler bir de ölü (mevât) araziden Müslümanları nihyâ ettiği topraklardır

2.1.1.1.Silah Zoruyla Fethedilip Sahiplerinden Zorla Alınan ve Savaşçılara veya Savaşa Katılanlara Dağıtılan Topraklar

İslam'da öşrü verilen ziraat arazilerinin büyük bir çoğunluğu genelde silah zoruyla fethedilip sahiplerinden zorla alınan ve savaşçılara veya savaşa katılanlara dağıtılan topraklardır. Buna Hayber toprakları örnek verilebilir. Hz. Peygamber'in Hayber'i fethetmesi üzerine, Yahudilerle araziler için ziraat ortaklığı sözleşmesi yapılmış; Hz. Ömer devrinde Yahudiler bu bölgeden sürgün edilince, araziler beytül mâle ve gazilere intikal etmiştir.¹³⁹

2.1.1.2.İslâm'ı Kendi İstekleriyle Kabul Edenlerin Elleri Bırakılan Araziler

Fethedilen topraklardan İslâm'ı kendi istekleriyle kabul edenlerin ellerinde bırakılan araziler de İslam'da öşrü verilen ziraat arazilerindendir. Yemen ve Bahreyn toprakları bu çeşit arazilere girer. Hz. Peygamber devrinde Yemen halkı kendiliğinden İslâm'a girdiği için topraklarına dokunulmadı. Hz. Peygamber onlara dinlerini öğretmek üzere Ebû Musa (ö. H.44/M.664) ve Muâz b. Cebel'i (ö. H.18/M.639) gönderdi ve dört çeşit üründen öşür alınmasını emretti. Bunlar; buğday, arpa, kuru hurma ve kuru üzümdür.¹⁴⁰

¹³⁹İbn Hişam, **es-Sîre**, Mısır, 1938, c. III, s. 255, 256.

¹⁴⁰es-Seyyid Sabık, **Fıkhü's-Sünne**, Kahire, 1368, c. I, s. 294.

2.1.1.3.Ölü (mevât) Araziden Müslümanların İhyâ Ettiği Topraklar

Belli bir süre zirai mahsulü ve kime ait olduğu belli olmayan araziler, arazi menşesinde ölü arazi olarak kabul edilirler. Ancak sonradan sahiplenildiği kim olursa arazi sahibi tarafından ölü araziye zirai değer kazandırılmışsa o arazi, zekât ve öşre tabidir. Zirai ve mülkiyet değeri kazanmış bu araziler eş zamanlı zekât ve öşre de tabi hale gelirler. İhya edilen bu arazileri mülk edinenler arazilerinin alınıp satılması, kiralanması, rehin, hibe veya âriyet olarak başkasına devredilmesi durumlarında hak sahibi olmalarıyla beraber bu arazilerden elde edilen zirai mahsullerin zekât ve öşrünün verilmesinden de sorumludurlar.¹⁴¹

2.2. İslam’da Ziraat Mahsullerinin Toprakları

İslâm’ın doğuşundan bu yana, değişik dönemlerde sahip olunan araziler için çeşitli uygulamalar görülmüş ve bunlar hukuki statülerine göre isimler almıştır. Mülk, mîri, haraç, öşür, vakıf, metrûk, mevat (ölü) arazi bunlar arasındadır. Yine mirî arazinin kullanım şekillerinden olan tımar, has, zeamet Osmanlı İmparatorluğu uygulamalarındandır.¹⁴² Şimdi İslam’da öşrü verilen bu ziraî toprakları kısaca açıklamaya çalışacağız.

2.2.1.Mülk Toprak

İslam’da öşrü verilen ziraat toprakları mülk topraklar, devlete ait olup para karşılığında halka satılmış topraklar ya da köy ve kasaba içlerinde bulunan arsalarla, köy ve kasabaların kenarlarında bulunup da meskenlerin mütemmimi sayılan en çok yarım dönüm yerler veya mîri araziden ifraz edilerek şer’i müsaadeye mebnî, mülk olarak tasarruf olunmak üzere temlik edilen arazilerdir.¹⁴³

¹⁴¹ Mehmet Hemşinlioğlu ve diğerleri, **Tarım ve Uygulaması**, s. 48

¹⁴² Kâsânî, **Bedâiu’s-sanâî**, c. II, s. 54; Karaman, “**Toprak Mülkiyeti ve Öşür**”, s.83; Karadâvî, **Fıkhu’z-Zekât**, c. I, s. 348.

¹⁴³ Daha geniş bir bilgi için bkz. Demirci, **İslâmın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi**, s. 127; Karaman, **İslâmın Işığında Günün Meseleleri**, c. I, s. 197 vd.

2.2.2.Mirî Toprak

İslam'da öşrü verilen ziraat topraklarından miri topraklar,¹⁴⁴mülkiyeti devlete ait olup sadece kullanılması tasarruf tapusuyla halka verilmiş topraklar ya da kuru mülkiyeti beytül mâle ait olup, ihale ve tefvîzi devlet tarafından yürütülen tarla, çayır, yayla, kışlak ve korularla, bağ, bahçe, değirmen, ağıl, çiftlik ve mandıra zeminleri gibi yerlerdir.¹⁴⁵ Miri toprakların ortaya çıkışı şöyle olur: Bir ülke müslümanlar tarafından fethedilince arazileri kimseye verilmeyip beytûlmâl için alıkonulan veya fetih zamanında ne şekilde işlem yapıldığı bilinmeyen yahut mülk araziden yani öşür ve haraç arazisi iken maliklerinin mirasçı bırakmaksızın ölümüyle devlete geçen ve yine mülk toprağı iken zamanın geçmesiyle malikleri meçhul kalan yahut rakabe (kuru mülkiyeti) ve mülkiyeti devlette kalmak üzere ihya olunan topraklar miri topraklardır.¹⁴⁶ Bu topraklardan kira mahiyetinde devlet tarafından özel bir vergi alınır, ayrıca öşür alınmaz.¹⁴⁷

2.2.3.Haraç Toprağı

İslam'da öşrü verilen ziraat topraklarından haraç toprakları kısmına gelince haraç topraklar,¹⁴⁸ gayr-ı müslim toprakların fetihleri sırasında veya sonrasında Müslüman olmayan yerli halkın elinde mülk olarak bırakılan ve “haraç” denilen özel bir verginin alındığı topraklardır.¹⁴⁹

¹⁴⁴Çalık, **Kadıze Muhammed Arif Efendi'nin “Bahru'l Fetâvâ” Adlı Eserinin Fetva Açısından Değerlendirilmesi**, Erzurum, AÜ, SBE, 2012, s. 157.

¹⁴⁵Halil İnalçık, “İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, **İslâmi İlimler Dergisi**, Sayı: I, 1950, s. 29-46; Halil Cin, “Arazi”, **DİA**, c. III, s. 344; Kenan oğlu, “**Mirî Arazi**”, **DİA**, XXX. s. 157.

¹⁴⁶Bilmen, **Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, c. V, s. 389; A.H. Berkî, **Miras ve Tatbikat**, İstanbul, 1947, s. 107; Ali Şafak, **İslâm Arazi Hukuku**, İstanbul, 1977

¹⁴⁷Bilmen, **Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, c. IV, s. 73.

¹⁴⁸Ebû Ubeyd eserinde haraç toprakları şu şekilde açıklar: Bunun(öşür) dışında kalan beldeler ya kuvvet yoluyla ele geçirilen ve fey haline getirilen arazidir. Sevad, Cibal, Ehvaz, İran, Kirman, Asfahan, Rey şehirleri hariç Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika ülkeleri gibi... Ya da Rasulullah (s.a.v)'in ahalisiyle sulh akdettiği Necran, Eyle, Ezruh, Dumetu'l-Cendel, Fedek ve benzeri memleketler gibi... Yahut da Rasulullah (s.a.v)'den sonra gelen imamların, ahalisiyle muâhede akdettikleri Cezire, Ermenistan'ın bazı bölgeleri ve Horasan'dan birçok arazi gibi... İşte kuvvet yoluyla veya sulh ile fethedilen ve fey haline getirilen bu iki nevi arazi bütün insanların müşterek hakkı olup toplumun fertlerinin geçimine ve devlet reisinin maruz kalacağı toplum sorunlarının çözümüne harcanır.

¹⁴⁹Ebû Yusuf, Yakup b. İbrahim, **Kitabû'l-Harâc**, Trc. Ali Özek, İstanbul, Hisar Yayınevi, 1973, s. 122.

2.2.4.Öşür Toprağı

İslam'da öşür verilen ziraat topraklarından öşür toprakları kısmına gelince öşür topraklar fethedildikten sonra Müslüman olan halka ve İslam mücahitlerine mülk olarak verilen topraklardır ya da fetih sırasında gazilere ganimet olarak dağıtılıp temlik olunan topraklardır.¹⁵⁰ Bu topraklarda yetişen ürünlerin sulama durumuna göre onda bir veya yirmide bir oranında öşür alınır.¹⁵¹

Ebû Ubeyd (H. 224/M.839) öşre tabi olan toprakları dört başlık altında toplamıştır. Şimdi bunları kısaca açıklayalım.

- Sahipleri kendi istekleriyle Müslüman olduktan sonra zirai topraklarının mülkiyetini ellerinde koruyarak öşür vergisi verdikleri topraklardır. Medîne, Taîf, Yemen, Bahreyn ve Mekke bu topraklardandır.¹⁵²
- İslam'ın geldiği ilk dönemlerde yapılan savaş ve fetihlerden ganimet olarak elde edilen topraklar, daha sonra değerlendirilmek üzere beşte bir kısmı düşüldükten sonra gazilere dağıtılmıştır. Hz. Peygamber'in Hayber toprakları için yaptığı taksimat, uygulama örneği teşkil etmiştir. Fetih ve savaşlar sonrası elde edilen uygulama ile toprak sahibi olan kişiler, elde ettikleri ganimet topraklarından elde ettikleri ürünler ve bu ürünlerin gelirinden öşür vergisi vermekle mükellef olmuşlardır.
- Âdî toprak olarak tâbir edilen sahipsiz, kimsesiz ve imarsız topraklar; Yemen, Yemâme, Cezire, Basra bölgelerinde bulunan ihya edilmemiş topraklardır.
- Diğer bir öşre kazandırılan toprak türü ise Müslümanların su ve ağaçlandırmakla ihya ettiği topraklardır.¹⁵³

Bu bağlamda savaş ve fetihlerden sonra gerek zirai değeri olsun gerek farklı şekilde değerlendirilmiş olsun Müslümanların elde ettiği tüm topraklar, ihya edilmiş ise öşür vergisine tabi tutulmuştur.

¹⁵⁰Karadâvî, c. I, s. 412.

¹⁵¹Yavuz, **İslamda Zekât Müessesesi**, s. 179.

¹⁵²Ebû Yusuf, **Kitabu'l-Harac**, Çev. AliÖzek, İstanbul, Akçağ Yayınları, 1982, s.190.

¹⁵³Ebû Ubeyd, Kasım b. Selâm, **el-Emval**, Thk: Muhammed Halil, Beyrut, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1986, s. 510-511; Kardavî, **Fıkhu-z-Zekât**, c. I, s. 433-434; Demirci, **İslâm'ın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi**, s. 129.

2.2.5.Vakıf Toprağı

İslam'da öşür vergisi verilen ziraat topraklarından vakıf toprakları¹⁵⁴ kısmına gelince bu topraklar, gayrı menkuller, geliri İslâm'a uygun bir amaç için sarf edilmek üzere vakfedilebilen topraklardır.¹⁵⁵ Vakıf toprakları, sahih ve gayr-i sahih olmak üzere iki kısma ayrılır. Birincisi önce mülk toprak iken daha sonra İslâm hukuku esaslarına uygun olarak vakfedilen topraklardır.¹⁵⁶ Bu çeşit vakıf topraklarına Kâbe ve diğer bütün tasarruf hakları, vakfedenin koyduğu şartlara göre kullanılır. Gayr-i sahih vakıf toprakları ise önce mirî toprak iken ifraz suretiyle bizzat devlet başkanı veya onun yetkili kıldığı kimseler tarafından vakfedilmiş topraklardır.¹⁵⁷

2.2.6.Metruk (Terk edilmiş) Toprak

İslam'da öşrü verilen ziraat topraklarından metruk (terk edilmiş) topraklar, genellikle iki kısımda incelenmektedir. Bunlardan birincisi, herkesin yararlanması için terk edilen umuma açık mera, yaylak ve kışlak gibi arazi topraklarıdır. İkincisi ise bir köy, kasaba veya komşu köy ve kasabaların halkı için terk veya tahsis edilen yerler, yollar, pazarlar, panayır ve namazgâhlar gibi toprak alanlardır. Bu topraklara amme hukuku taalluk ettiğinden şahıslara intikal ettirilmezler. Bu gibi yerlerde feraiz ve intikal kanunları uygulanmaz. Bu topraklardan öşür vergisi alınmaz.¹⁵⁸

2.2.7.Mevat (Ölü) Toprak

Mevat (ölü) topraklar ise hiç kimsenin mülk ve tasarrufunda bulunmayan, hiç kimseye tahsis edilmemi, kendi hâline terk edilmiş ve bir şehrin ücra yerleşim yerlerinde herhangi bir evden yüksek sesli bir kimsenin bağırdığı zaman sesinin işitilemediği noktadan itibaren başlayan topraklardır. Bu mesafeye genellikle bir

¹⁵⁴ VAKF: Bir kimseyi veya bir şeyi alıkoymak, durdurmak. Kımıldatmamak. *Hareketten fariğ olmak, imsak etmek. Hapsetmek. Aslâ satılmamak, başka şeye tebdil olunmamak şartı ile bir mülkü Allah yoluna vermek. Menfaati hayır nevelerinden birisine âit olmak üzere bir mülkü ilel ebed vermek. bkz.. el-Mutarrizî, a.g.e.II, 366; Bilmen a.g.e. IV, 284; Erdoğan, a.g.e.595;

¹⁵⁵ Karaman, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, c. I, s. 198.

¹⁵⁶ Çalık, *Kadıade Muhammed Arif Efendi'nin "Bahru'l Fetâvâ" Adlı Eserinin Fetva Açısından Değerlendirilmesi*, Erzurum, AÜ, SBE, 2012, s. 609.

¹⁵⁷ Cin, "Arazi", *DİA*, c. III, s. 345.

¹⁵⁸ Cin, "Arazi", *DİA*, III, s. 345; Karaman, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, c. I, s. 198.

insanın normal bir yürüyüşü ile şehirden ortalama yarım saat sonra başlayan noktadır. Bu noktadan sonraki yerler de mevât topraklar olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁹

Bu toprakları mülk edinebilmek için dört şart gerekir.

- Mevat topraklar, hiç kimsenin mülkiyetinde olmamalıdır.
- Mevat topraklar, bir köy veya kasabanın meralığı veya baltalığı olmamalıdır.
- Mevat topraklar, tamamen boş yani hiç işlenmemiş olmalı,
- Mevat topraklar, şehirden uzak olmalıdır. Bu uzaklık miktarı da yukarıdaki tarifte açıklandığı gibi olmalıdır.¹⁶⁰

Şer'i müsaadeye dayanılarak bir kimseye temlik edilen ölü topraklar hakkında, İslâm miras hukuku hükümleri uygulanır. Bir kimse böyle bir toprağı ihya edip mülkiyetine geçirirse, o toprak hakkında İslam'ın genel toprak kanunu hükümleri geçerlidir.¹⁶¹

2.3. İslam Hukukunda Öşrü Verilen Ziraat Mahsulleri

Öşür verilen ziraat toprakları Müslümanların sahip oldukları topraklardır. Ziraat mahsulleri için öşür vergisi uygulaması, büyük oranda kitap, sünnet, icma ve akıl ile sabitlenmiştir. Ancak hangi ziraat ürünlerinin öşre tabi olduğu konusunda İslam âlimleri arasında önemli görüş ayrılıkları olmuştur. İslam âlimlerin öşür konusundaki belli başlı görüşlerini şöyle açıklayabiliriz. Seleften bir grup ve İbn Ömer'in nazarına göre Öşür, nassla belirtilen dört nevi üründe vaciptir. Bunlar tahıllardan arpa ve buğday, meyvelerden ise kuru üzüm ve hurmadır.¹⁶² Hasan-ı Basrî, Şevkânî ile Şa'bi'ye göre ise toprak ürünlerinden ancak haklarında nass bulunanlar öşre tabidir. Bunlara göre öşre tabi olan ziraai ürünler; arpa, buğday, kuru üzüm ve hurmadır. Hz.

¹⁵⁹Cin, "Arazi", **DİA**, III, s. 345; Karaman, **a.g.e.**, c. I, s. 198.

¹⁶⁰Fîrûz Âbâdî, **el-Kâmûsü'l-Muhît**, c. IV, s. 339.

¹⁶¹1274 Hicrî; **Tarihli Arazi Kanunu 103'ncü madde**; "Tapu ile kimsenin tasarrufunda olmayan, eskiden beri köy ve kasabalar halkına tahsis kılınmayan. Yerleşme merkezinin en kenar yerinden (aksâ-yı umrân), yüksek sesli bir kimsenin, sesi işitilmeyecek derecede köy ve kasabalara uzak bulunan kûhî, taşlık, kıraç, pınarlık ve otlak gibi hâli yerler ölü arazi olup, bu gibi yerlerden birini zarureti olan kimse, rakabesi beytû'l-mâl'e ait olmak üzere, meccânen, yetkili memurun izniyle yeniden yer açıp tarla edinebilir. Diğer ekilip biçilen araziler hakkında şer'i olan kanun hükümleri bu gibi yerlerde de caridir."

¹⁶²Karadâvî, **ag.e.**, c. I, s. 357.

Peygamber tarafından belirtilmeyen ziraat mahsullerinden ve meyvelerden öşür alınmaz.¹⁶³

Hanefî Mezhebine göre Ebû Hanîfe'ye göre elde edilen bütün mahsullerden öşür verilmesi vaciptir ve nisap şartı da yoktur.¹⁶⁴ İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüne göre bir yıl dayanarak kalabilen ziraat mahsulleri de öşre tabi olur.¹⁶⁵

Maliki Mezhebine göre ise topraktan elde edilen ürünün hububat sınıfı ürünü olması, saklanmaya uygun ürün olması¹⁶⁶ ve öşür verilecek mahsullün nisap miktarına ulaşacak kadar olması gerekir yoksa o ürünlerin öşrü verilmez.¹⁶⁷

Şâfiî Mezhebine göre göre zirai topraktan çıkan ziraat ürünün insanlar tarafından ekilen, saklanmaya uygun bir ziraat mahsullün olması, ziraî toprağın belli bir kişinin mülkiyetinde olması ve çıkan ziraî ürünün en az 653 kg.'lık nisap miktarına ulaşması gerekir. Bu miktara ulaştığı takdirde zirai ürünün öşrü verilmesi gerekir.¹⁶⁸

Hanbelî Mezhebine göre ise ziraî topraktan çıkan ziraat mahsulünün saklanılabilen sınıfta, ölçülebilir cinsten aynı zamanda nisap miktarına ulaştığında öşrünün verilmesi uygun olur.¹⁶⁹

Zahirî Mezhebine göre ise hiçbir ziraî ürün ayrımı yapılmaksızın öşre tabi olan ziraat mahsullerinin tümünde öşür vergisi alınması gerekir.¹⁷⁰

Netice olarak İslam hukuku açısından mezheplerin öşür vergisi konusundaki ortak görüşleri esas alınmış olmakla bu çalışmada öşür vergisi açısından dünyanın farklı yerlerinde yetişen zirai ürünlerden ziyade özellikle ülkemizde yetişen ve öşür vergisi kapsamına giren ve/veya girebilecek ziraî ürünler için bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Bu sınıflandırma çalışması, coğrafi ve iklim çeşitliliği açısından zengin olan ülkemizde tarımsal ürün çeşitliliğinin de zengin olması, tarım politikaları ve

¹⁶³Seyyid Sâbık, **Fıkhu's-Sünne**, Beyrut, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1977/1981, c. I, s. 349.

¹⁶⁴Kâsânî, a.g.e, c. II, s. 52-59; **Merğînânî**, a.g.e, c. I, s. 132; **Mavsîlî**, a.g.e, c. I, s. 165.

¹⁶⁵İbn Hümâm, a.g.e, c. II, s. 248.

¹⁶⁶Karadâvî, a.g.e, c. I, s. 358.

¹⁶⁷İbn Rüşd, a.g.e, c. I, s. 243.

¹⁶⁸Şirâzî, a.g.e, c. I, s. 156.

¹⁶⁹İbn Kudâme, a.g.e, c. II, s. 690-695.

¹⁷⁰M. Akif Aydın, Ali Özek, Hayrettin Karamam, Mehmet Erkal, **İbadet ve Müessese Olarak Zekât**, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1984, s.78.

teknolojisinin gelişmesi ile birlikte saklama, depolama vb. koşullarının iyileştirilmesi, günümüzde hangi tarımsal ürünlerin hangi koşullarda öşre tabi olduğunun açıklanmasına ihtiyaç duyulabileceğinden yapılmıştır.

2.3.1.Tahıl Ürünleri

Ziraat mahsulleri tarımında ekilen bitkilerden elde edilen tahıl ürünleri ve mahsulleri özellikleri bakımından incelediğimizde tahıl bitkileri, genel olarak dört grup altında sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

2.3.1.1.Hububatlar

İslam hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinden tahıllar ya da hububatlar başlığı altında yer alan mahsuller,

- Arpa
- Buğday¹⁷¹
- Fiğ
- Çavdar
- Mısır
- Yulaf
- Çeltik (pirinç)¹⁷²
- Darı

ve benzeri ziraî hububat ürünlerinden oluşmaktadır.¹⁷³

¹⁷¹Ebû Ubeyd, **Kitâbu'l-emvâl**, s. 461; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-müctehid**, c. I, s. 372.

¹⁷²Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Maliki Haraşi, **el-Harasi ala Muhtasari Seyyidi Halil**, Mısır, Matbaatu Bulak, 1299, c. II, s.194-198.

¹⁷³İbn Kudâme, a.g.e, c.II,690.

2.3.1.2. Yağlı Tohum

İslam hukukunda Öşrü verilen ziraat mahsullerinde yağlı tohum başlığı altında yer alan ziraat mahsulleri,

- Ayçiçeği
- Zeytin
- Soya Fasulyesi
- Yer Fıstığı
- Susam
- Kolza

gibi öşrü verilen ziraat mahsullerin veya öşrü verilen yağlı tohumlardan ibarettir.¹⁷⁴

2.3.1.3. Baklagiller

İslam hukukunda öşür verilen ziraat mahsullerinden baklagiller başlığı altında yer alan ziraat mahsullerinden bir kısmı

- Nohut
- Fasulye
- Mercimek
- Bezelye

ve benzeri baklagillerin tahıllı ziraat mahsullerinden ibarettir.¹⁷⁵

2.3.1.4. Endüstri Ürünleri

İslam hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinden endüstri bitkileri başlığı altında yer alan ziraat mahsulleri de genellikle

- Pamuk
- Keten Kenevir
- Şeker Pancarı

¹⁷⁴Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi'**, c. II, s. 59.

¹⁷⁵Mehmet Hemşinlioğlu, Cengiz Akın, Münir Anameriç, A. Suavi Göngür, **Tarım ve Uygulaması**, M.E. G.S. B. Devlet Kitapları, M.E. Basımevi, İstanbul 1987, s. 2-3.

- Çay
- Tütün
- Haşhaş
- Patates

gibi öşrü verilen ziraî mahsullerinden oluşmaktadır.¹⁷⁶

2.3.2. Meyvelerde Ziraat Mahsulleri

Genellikle meyve bitkileri beş grup altında sınıflandırılmıştır. Bu ürünler kısaca şu şekilde gösterilmiştir.

2.3.2.1. Yumuşak Çekirdekli Meyve Mahsulleri

İslam hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinden olup yumuşak çekirdekli meyve ürünlerin başlığı altında yer alan ziraî mahsuller ise genellikle

- Armut
- Elma
- Ayva
- Yeni Dünya
- Muşmula

ve benzeri öşrü verilen yumuşak çekirdekli meyveli ziraat mahsullerinden oluşmaktadır.¹⁷⁷

2.3.2.2. Sert Kabuklu Meyve Mahsulleri

İslam hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinden sert kabuklu meyve veren ürünleri konulu başlığı altında yer alan ziraat mahsulleri ise genellikle şunlardır;

- Fındık
- Badem

¹⁷⁶Serahsî, **Mebsût**, c. III, s. 2; İbnRüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, c. I, s. 375; Merğînânî, **Hidâye**, c. I, s. 132; Mevsilî, **İhtiyâr**, s. 113; İbnNüceym, **el- Bahru'r-Râik**, c. II, s. 414; Meydânî, **Lübâb**, s. 146; Cezîrî, **Mezâhibi'l-erba'a**, s. 317; SeyyidSâbık, **Fıkhu's-Sünne**, c. I, s. 420; İbn Hazm haricinde Zahirî Mezhebi âlimleri de topraktan çıkan bütün ürünlerin zekâta tabi olduğunu savunurlar. Bkz. İbn Hazm, **Muhallâ**, c. V, s. 112 vd.

¹⁷⁷Serahsî, **Mebsût**, c. III, s. 2; Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi'**, c. II, s. 59.

- Ceviz
- Antep Fıstığı
- Kestane

gibi mahsulünde öşrü verilen sert kabuklu meyveli ziraât ürünlerinden oluşmaktadır.¹⁷⁸

2.3.2.3. Sert Çekirdekli Meyve Mahsulleri

İslam hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinden sert çekirdekli meyve ürünleri de genellikle şunlardır:

- Hurma
- İğde
- Kaysı
- Vişne
- Şeftali
- Kiraz
- Kara Erik
- Erik

ve benzeri olan bahçede yetiştirilen mahsulünde öşrü verilen sert çekirdekli ve meyveli ziraât ürünlerden ibarettir.¹⁷⁹

2.3.2.4. Üzümsü Meyve Mahsulleri

İslam hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinden üzümsü meyve ürünleri ise genellikle şunlardır;

- Dut
- Frenk
- Çilek
- Üzüm

¹⁷⁸Merğînânî, **Hidâye**, c. I, s. 132; Mevsılî, **İhtiyâr**, s. 113; Meydânî, **Lübâb**, s. 146.

¹⁷⁹Serahsî, **a.g.e.**, c. II, s. 217- c. III, s. 2.

olan bahçede yetiştirilen mahsullüde öşrü verilen üzüksü meyveli ziraat ürünlerinden ibarettir.¹⁸⁰

2.3.2.5. Diğer Meyve Mahsulleri

İslam Hukuk’unda öşrü verilen ziraat mahsullerinden meyve veren diğer veya başka bahçe ürünlerin konulu başlığı altında yer almaya çalıştığımız ziraî mahsuller¹⁸¹ ise genellikle şunlardır;

- Zeytin
- Nar
- Portakal
- Mandalina
- Limon
- İncir
- Ağaç Kavunu
- Keçi Boynuzu
- Çay(bahçe iklimi olarak kabul ediliyor)
- Muz
- Turunç

ve benzeri olan bahçelerde yetiştirilen mahsulünde öşrü verilen diğer meyveli ziraî ürünlerden ibarettir.¹⁸²

2.3.3. Sebze Türünden Zirai Ürünler

Ziraat mahsulleri özellikleri bakımından incelediğinde genellikle sebze olarak yetiştirilen çok çeşitli bitkilerle karşılaşırız. Bu bitkiler ülkemizde genellikle iki grup altında sistemleştirilmiştir.

¹⁸⁰Zühaylî, a.g.e, c. III, s. 309; Erkal, İHAD, s.,31.

¹⁸¹Mehmet Hemşinlioğlu ve diğerleri, **Tarım ve Uygulaması**, s. 48.

¹⁸²Kâsânî, a.g.e, c. II, s. 52-59; Merğînânî, a.g.e, c. I, s. 132; Mavsîlî, a.g.e, c. I, s. 165.

2.3.3.1. Tarlada Yetiştirilen Sebzeli Ziraat Mahsulleri

İslam Hukuk’unda öşrü verilen ziraat mahsullerinden olup tarlada yetiştirilen sebzeli ziraat mahsulleri konulu başlığı altında yer almaya çalıştığımız ziraî mahsuller ise genel olarak şunlardır;¹⁸³

- Yeşil Fasulye
- Ispanak
- Lahana
- Karnabahar
- Brokoli
- Acur
- Patates
- Pırasa
- Kabak

ve benzeri tarlada yetiştirilen sebzeli mahsulünde oluşup öşrü verilen ziraî ürünlerden ibarettir.¹⁸⁴

2.3.3.2. Bostanda Yetiştirilen Sebzeli Ziraat Mahsulleri

İslam hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinden olup bostanda yetiştirilen sebzeli ziraat mahsuller konulu başlığı altında yer almaya çalıştığımız ziraî mahsuller ise genel olarak şunlardır:

- Salata
- Domates
- Biber
- Patlıcan
- Kavun
- Karpuz

¹⁸³ Çalık, **Kadıze Muhammed Arif Efendi’nin “Bahru’l Fetâvâ” Adlı Eserinin Fetva Açısından Değerlendirilmesi**, Erzurum, AÜ, SBE, 2012, s.165.

¹⁸⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, **Kitâbu’l-asl**, Beyrut, Alemü’l-Kütüb, 1410/1990, c. II, s. 104, 138; Aynî, **Binâye**, c. III, s. 492; Zuhaylî, **el-Fıkhü’l-İslâm ve Edilletuh**, c. II, s. 805; Yavuz, **İslamda Zekât Müessesesi**, s. 153; Seyyid Sâbık, **Fıkhü’s-Sünne**, c. I, s. 420.

- Havuç
- Marul
- Sarımsak
- Soğan
- Turp
- Maydanoz

ve benzeri bostanda yetiştirilen sebzeli mahsulünde olup öşrü verilen ziraat mahsullerinden ibarettir.¹⁸⁵

2.3.4. İslam Hukuku Nazarında Balın Öşrü

Furu-u fıkıh kitaplarında zirâî ürünlerin öşrü ele alınırken konu içinde balın öşrü de tartışılmış ve bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Kimi İslam âlimlerinin bir kısmı baldan öşrün alınmasının gerekli olduğunu savunurken kimisi de baldan öşrü alınmaması gerektiğini savunmuştur. Bu çalışmada ise İslâm âlimlerinin bu konudaki görüşleri, iki grupta kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

2.3.4.1. Balda Öşür Alınacağını Savunanlar

İmam-ı Âzâm Ebu Hanîfe'ye göre arının üretmiş olduğu baldan öşür vermek gerekir. Diğer toprak ürünlerinde olduğu gibi balda da nisabı şart koşmayan Ebû Hanîfe, ister az olsun ister çok elde edilen üründen 1/10 nispetinde öşür verilmesi gerektiğini savunur.¹⁸⁶

İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ile hocaları olan Ebû Hanîfe gibi baldan öşür verileceğini savunmakla beraber hocalarından farklı olarak öşrün farz olması için nisab miktarına ulaşmış olmasını şart koşarlar.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Çalık, **Kadızade Muhammed Arif Efendi'nin "Bahru'l Fetâvâ" Adlı Eserinin Fetva Açısından Değerlendirilmesi**, Erzurum, AÜ, SBE, 2012, s.163.

¹⁸⁶ Serahsî, **Mebsût**, c.III, s. 16; Merğînânî, **Hidâye**, c. II, s. 133; Mevsilî, **İhtiyâr**, s. 114; Meydânî, **Lübâb**, s. 146; Seyyid Sâbık, **Fıkhu's-sünne**, c. I, s. 433; Karadâvî, **Fıkhu'z-zekât**, c. I, s. 421; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâm ve Edilletuh**, c. II, s. 809.

¹⁸⁷ Serahsî, **Mebsût**, c.III, s. 16; Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi'**, c. II, s. 61; Merğînânî, **Hidâye**, c. II, s. 133; Mevsilî, **el-İhtiyâr**, s. 114;

Ahmed b. Hanbel'in bu konudaki görüşü ise, “*Baldan zekât vermek gerekir mi?*” şeklindeki soruya “*Evet, bana göre balda zekât vardır. Çünkü Hz. Ömer baldan zekât aldı*”, şeklinde cevap vermiştir.¹⁸⁸

Ömer b. Abdulazîz, Zührî ve Evzâî bu konudaki görüşü ise baldan öşür verilmesini gerekli görür.¹⁸⁹ Şâfiî'nin kavli kadiminin bu görüşte olduğu kitaplarda yer bulur.¹⁹⁰

2.3.4.2. Balda Öşür Alınmayacağını Savunanlar

Baldan öşrün verilmeyeceğini savunanlara göre bal sıvı bir maddedir ve hayvanlardan elde edilen bir üründür. Bu özelliğinden dolayı süte benzemektedir. Sütten öşür vermek gerekmediğine göre, aynı özellikte olan baldan da öşür lazım gelmez.¹⁹¹

Bununla birlikte bu görüşte olanlar, baldan öşrün verileceğine dair Hz. Peygamberden sahih bir rivayet gelmemiştir derler. Diğer taraftan İslâm âlimleri arasında bu konuda icmanın da varlığından söz edilemez olduğu üzerinde durulur.¹⁹² Ömer b. Abdulazîz, Mekhûl, Zührî, Evzâî, İbn-i Ebî Leylâ, İmam Malik ve İmam Şâfiî'nin de balın zekâta tabi olmadığı görüşünde oldukları zikredilir.¹⁹³

Balın öşrünün verilir verilmemesi konusunda günümüz ulamasının eserlerini incelediğimizde âlimlerin balda öşrün gerekli olduğu hususunda görüş birliğine vardıklarını söylemek mümkündür.¹⁹⁴

2.4. İslam Hukukunda Öşrü Verilmeyen Ziraat Mahsulleri

İslam hukukunda öşrü verilmeyen ziraat mahsulleri öşür ölçütüne göre belirlenir. Öşür için alınan kıstas ise yerden çıkan bütün ürünlerin öşre tabi olması için bu yerin ürünlerinin ziraat amaçlı kullanılması ve insanların bu topraktan yetiştirilen ziraî

¹⁸⁸İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 183. Farklı bir rivayet için bkz. Abdullah, **Mesâilu Ahmed b. Hanbel**, s. 165.

¹⁸⁹İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 183.

¹⁹⁰Şirbînî, **Muğnî'l-muhtâc**, c. I, s. 566.

¹⁹¹HEYET, Seyh Nizâm (1118/1706), **Fetâvâi Hindiyeye fi Mezhebi İmam Azam Ebu Hanife**, Beyrut; Daru'l-Fıkr, y.y. 1991, c.III, s.24; Ebû Ubeyd, **Kitâbu'l-emvâl**, s. 481.

¹⁹²Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi**, c. II, s. 61; İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 183; Seyyid Sâbık, **Fıkhu's-sünne**, c. I, s. 433; Yavuz, **İslamda Zekât Müessesesi**, s. 165;

¹⁹³İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 183.

¹⁹⁴Karadâvî, **Fıkhu'z-zekât**, c. I, s. 426 vd.; Yavuz, **İslamda Zekât Müessesesi**, s. 168; Akyüz, Vecdî, **Zekât**, s. 447.

ürünlerden faydalanması şeklindedir.¹⁹⁵ Burada öşrü verilmeyen ziraat mahsullerini beş grupta değerlendirmeye çalıştık.

2.4.1. Hurma Yaprığı

Hurma yaprağı, hurma ağacının dalında yetişen, herhangi bir emek ve masraf gerektirmeden diğer ağaç yaprakları gibi kendiliğinden çoğalan, ekonomik değeri olmayan bir bitki olduğu için öşrü alınmamaktadır.

2.4.2. Ot Bitkisi

Öşrü verilmeyen bitkiler arasında bağ, bahçe, bostan ve tarlada yetişen verimsiz veya kendiliğinden yetişen zirai değeri olmayan kuru ot vb. otsu bitkiler de vardır. Hatta bu otsu bitkiler tarlaya, bostana ve bahçelere zarar verdiklerinden bazen yakılır bazen de toplama yoluyla atılır. Böylece bu otsu bitkilerden ziraat mahsullerinde olduğu gibi öşür vergisi verilmez.¹⁹⁶

2.4.3. Kamışlı Ot

Kamışlı ot, genellikle zirai ürünlerin yetiştirildiği alanlarda kendiliğinden yetişip çoğalmaktadır. Kamışlı otlar, öşrü verilen zirai ürünlerin verimliliğini ve ekonomik değerini düşürmektedir. Çünkü topraktan alınan minerali, kendinde toplamaktadır. Bu nedenle kamışlı otların öşrü verilmez. Ancak kamışlı otlardan ticari değeri olanların ise öşrünün verilmesi gerekir. Örneğin şeker kamışı, ilaç sanayinde ve yem katkı maddesi olarak kullanıldığından ekonomik değere sahip olup öşre tabidir.¹⁹⁷

2.4.4. Ilgın (Tamarix) Ağacı

Dünyada Tamarix adıyla bilinen ılgın ağacı, ülkemizde genellikle Konya ve çevresinde doğada kendiliğinden yetişmektedir. Bu ağaç türü, kolayca sökülemeyen ve temizlenmeyen bir ağaç türüdür. Yetiştigi bölgede herhangi bir ekonomik değere sahip olmayan ılgın ağacı için de öşür verilmez.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Haneff mezhebindeki görüşler için bkz. Ebû Yusuf, *Kitâbu'l-harâc*, s. 235 vd.

¹⁹⁶ Kasani, a.g.e, s. 159; bkz. Çalık, *Kadızaade Muhammed Arif Efendi'nin "Bahru'l Fetâvâ" Adlı Eserinin Fetva Açısından Değerlendirilmesi*, Erzurum, AÜ, SBE, 2012, s.159.

¹⁹⁷ Çalık, a.g.e, s. 159.

¹⁹⁸ Çalık, a.g.e, s. 725.

2.4.5. Saman Bitkisi

Saman bitkisi, zirai tarımı yapılan tarla bitkilerinin hasadından sonra tahıllardan atık olarak kalan ve besin değeri olmadığı için sanayi ve hayvancılıkta kullanılamayan, ülkemizde çiftçiler tarafından genellikle hasat sonrası yakılarak araziden temizlenen tahıl kalıntılarıdır. Dolayısıyla öşrü verilmeyen ziraat mahsulleri grubunda yer alır.¹⁹⁹

Saman bitkisinin öşrü verilmeyeceği konusunda Bahru'l Fetâvâ'da şöyle geçmektedir:

“MES'ELE: Zeyd-i sipahinin tımar toprağında tarlası olan kimselerin mahsullerinden öşür alındıktan sonra samanlarından dahi öşür alınabilir mi?

ELCEVAP: Alınamaz. (B.F. vr./22b)”²⁰⁰

2.4.6. Değerlendirme

Bu bağlamda ürün elde edilen ziraat mahsullerin öşrünün verilir verilmemesi konusu incelendiğinde zirai mülkiyet ve ürün sahibi kişi, eğer ziraat mahsulünü kasıtlı olarak yani geçim ve ticaret maksadıyla ekip biçiyor ise o zaman ekip biçtiği ziraî ürünün öşrünü vermekle mükelleftir. Çünkü ekip biçtiği ziraî üründe fakir fukaranın hakkı vardır. Eğer ekip biçtiği ziraî ürün gelişi güzel olarak yani bir kasıt olmadan yetiştirilip de bununla geçim ve ticareti yapılmıyorsa o zaman da yetiştirilen ziraat mahsulünün öşrünü vermekle kimse mükellef değildir. Öşre tabi olmayan ziraat mahsullerinde fakir ve fukaranın hakkının söz konusu olmadığı ürünler için de öşür vergisi verilmez.

Tarımsal değeri olan bağ, bahçe, tarla bostan arazilerinden elde edilen ziraat mahsulünün öşre tabi olup olmayacağının en can alıcı konularından birisi de, elde edilen ürünlerin geçim, ihtiyaç ve ticaret maksadıyla yetiştirilen, ekilen ve biçilen ürünler ise Müslümanların öşrü vergisiyle mükellef olmalarıdır. Ancak bazı ziraat mahsullerinin ekonomik değerinin yüksek olmasına rağmen öşür vergisine tabi tutulmadıkları görülmektedir. Bu durumun temel sebeplerine bakıldığında bazı zirai arazi sahiplerinin öşür vergisi ile mükellef olmalarına rağmen genellikle ya kendi

¹⁹⁹ Serahsî, *Mebsût*, c. II, s. 217; Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, c. I, s. 420.

²⁰⁰ Çalık, *Kadızade Muhammed Arif Efendi'nin “Bahru'l Fetâvâ” Adlı Eserinin Fetva Açısından Değerlendirilmesi*, Erzurum, AÜ, SBE, 2012, s.159.

mezhep imamının görüşünü kendine göre yorumlamaları, ya da kişini yetiştirdiği bölgede yetiştirdiği ziraî ürün için önceki yıllarda öşür vergisi verilmemesini mazeret saymaları, ihtiyaç sahiplerinin hakkı olan öşür ile ilgili sorumluk almamaları sıralanabilir.

Netice olarak “*Hasat günü de hakkını verin*”²⁰¹ ayet-i kerimesinde geçen “hak” kelimesine bağlı olarak ihtiyaç, geçim ve ticaret kastıyla yetiştirilen ziraî ürünlerin öşrünü vermekle bütün Müslümanlar sorumludurlar. Ancak insanların ekonomik standartlarının, ihtiyaçlarının bölgeden bölgeye, iklimden iklime göre değişmesi, ayet-i kerimede geçen hak kelimesinin dikkate alınmadan gelenek ve göreneklerin mazeret sayılarak, İslam hukukundaki pratik uygulamaların asıl maksadını bilmeden fakir ve fukaranın hakkının ihlal edilmesine ve öşür vergisinin önemsenmemesine sebep olunmamalıdır. Çünkü zaman ve mekan ne olursa olsun ziraî ürünlerde öşür ve zekâta tabi olan miktarlar, ihtiyaç sahiplerinin her zaman hakkıdır ve ayet-i kerimenin “hasat günü” ifadesinden hareketle zamanında teslim edilmelidir.²⁰²

2. 5. Kiraya Verilen Topraklardan Elde Edilen Ziraat Mahsulünün Öşrü

Bu konu da İmam-ı Azam Ebu Hanîfe ile Hanefi Mezhebinin Ebu Hanîfe’den sonraki iki önemli müçtehit mezhep imamı olan İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır.

2.5.1. İmam-ı Azam Ebu Hanîfe’ye Göre

İmam-ı Azam Ebu Hanîfe’ye göre arazi sahibinin öşür vergisi ödemesi gerekir. Çünkü toprağın çıkardığı ürün, hüküm gereği kiraya verenindir. Onun aldığı ücret, çıkan ürünün bedelidir. Bu durumda kendisi bizzat ekip mahsulü almış sayılır. Kâsânî’ye göre burada bir karışıklık vardır. Çünkü ücret menfaatin karışığıdır, çıkan mahsulün karşılığı değildir.²⁰³

İmam-ı Azam Ebu Hanîfe, kiraya verenin aldığı ücret öşürden az da olsa çok da olsa durumun değişmeyeceği kanaatindedir.²⁰⁴ Çünkü aldığı ücret, arazinin verdiği meyve

²⁰¹Bakara 2/267.

²⁰²İbn Âbidin, **Red’ül Muhtar**, c., IV, s.133; Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, s.464.

²⁰³eş-Şeybânî, Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan, **Kitap el-Asıl el-Marûf bil Mebsût**, Beyrut, Âlimû’l-Kutup, 1990, c. II, s. 141.

²⁰⁴Serahsî, **Mebsût**, c.III, s. 6.

gibidir. Aynı zamanda arazinin mülkiyeti de kendisinde olduğu için ürün sahibinin öşür vermesi daha uygundur.²⁰⁵

2.5.2. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e Göre²⁰⁶

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (İmameyn)²⁰⁷ ve cumhura²⁰⁸ göre araziyi kiralayan, ziraat mahsulünün öşrünü verecektir. Çünkü ziraat mahsulünün öşrü, arazi sahibinin değil, araziyi kiralayarak ekenin ödemesi gereken haktır. Arazi sahibinin zaten ziraî ürün olarak ne hububatı olmuş ne de meyvesi olmuştur. Kendisi arazi sahibi olsa dahi kiraya verdiği, başkası tarafından kullanım hakkı olan arazinin ziraat mahsulünden bir gelir elde edemeyeceğinden bu gelire dair herhangi bir zekat ve öşür vergisi de söz konusu değildir, görüşündedirler.

İmam-ı Azam Ebu Hanîfe' ise kiracı, ziraî ürünün öşrünü ödememeli görüşündedir. Çünkü bedel vererek o ürünü elde etmiştir. Söz konusu toprağın sahibi o ziraat mahsulünün ekildiği arazinin menfaatini ücret karşılığında almıştır. O halde arazi sahibinin öşür vergisi ödemesi gerekir.²⁰⁹

2.5.3. Değerlendirme

“Ziraat mahsulleri kiralık bir arazide ekildiği zaman öşrünü vermekle kim sorumlu olur?” konusunda müftâbih olan görüş, sahibeynin görüşüdür.²¹⁰ İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in bu konudaki görüşü ise şu şekildedir. Ziraat mahsulleri, kiralık bir arazide ekildiği zaman bu ziraat mahsullerinin öşrünü kiracının vermesi gerekir.²¹¹ Böylece müftâbih olan görüş imameynin görüşüdür.²¹²

İslam hukukun temel esasları, bu çalışmada kullanılan kaynaklar ve günümüzde gelir dağılımındaki eşitsizlikler dikkate alındığında öncelikle mal sahibinin değil gelir sahibinin asli olarak kazanç sahibi olduğunu kabul edersek, bu anlamda kiralık

²⁰⁵Şeybânî, a.g.e.s.123-141; Mâverdî, **Hâvi'l-kebîr**, c. III, s. 254; İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 201.

²⁰⁶İmameyn görüşüne genellikle cumhurun görüşü olarak bazı kaynaklarda geçer.

²⁰⁷Serahsî, **a.g.e.**, c. III, s.5.

²⁰⁸Karadâvî, **Fıkhü'z-zekât**, c.,I, s. 402.

²⁰⁹İbn Kudâme, **Muğnî**, c. IV, s. 201; Mâverdî, **Hâvi'l-Kebîr**, c. III, s. 254.

²¹⁰**Fethu'l-Kadir**, II, 193.Şafiîlere göre de Ziraî ürünün öşrünü vermekle sorumlu olan kişi kiracıdır. Çünkü ekinin hakkıdır.

²¹¹Zühaylî, **el-Fıkhû'l-İslâmî ve Edilletühû**, c. III, s. 320

²¹²Kardavî, **a.g.e.**, c. I, s. 409.

araziden öşür vergisini vermesi gereken de İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in görüşünde olduğu gibi arazi sahibi değil araziyi kiralayandır.²¹³

2. 6. İslam Hukukunda Öşrü Verilen Ziraat Mahsullerinin Öşrünün Önemi ve İşlevi

Öşrü verilen ziraat mahsullerinin bireysel ve toplumsal mahiyetinin faydalarını şu şekilde özetleyebiliriz;

- Öşür, veren kişiyi manevi kirlerden temizler ve günahlarını arındırır. Hem öşrü verilen ziraat ürünlerindeki fakirlerin haklarından temizler hem de toplumun öşrü verilen ziraat ürünlerindeki varlığını arındırır. Çünkü ziraat mahsullerinin öşrü verilmediği zaman toplumun diğer ziraat mahsullerine de karışarak toplumdaki ziraat mahsullerini kirletir.²¹⁴
- Ziraat mahsullerinin öşrünü vermek Müslüman olarak yaşamamanın şartıdır. Yani bir Müslüman ziraat ürünlerin belli bir bölümünü kendi toplumunundüşkün ve muhtaçlarına harcamazsa bu kişi tam bir Müslüman sayılmaz. Kendi toplumunda huzurlu bir gönülle dolaşamaz.²¹⁵
- Ziraat mahsullerinin öşrü her şeyden önce dinimizin dünya hayatı ile iç içe olduğunu gösterir. Din ve dünya ayrılmazlığını temsil eder. Müslümanı sadece iç dünyası ile ilgili ibadetlerle uğraşmak yerine toplumunu düşünmeye, onun yardımına koşarak Allah'a kulluk yapmaya götürür. Bu dünyada hiçbir dinde ve hiçbir beşeri sistemde bu kadar mükemmel sosyal içerikli talimat bulunmamaktadır.²¹⁶
- Kur'an-ı Kerim'de ziraat mahsullerinin öşrü ile ilgili olarak

“Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit olan hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin.

²¹³ Kardavi, a.g.e. c I, s.352

²¹⁴ Çalık, **İslam Hukukunda Zekât, Sadak ve Ganimete Ait Hükümler Bağlamında “Ehli Beyt” İçin Özel Hükümler** s.100.

²¹⁵ İbn Hümâm, a.g.e, c. II, s. 163; İbn Kudâme, a.g.e, c. II, s. 626; Karadâvî, a.g.e , c. I, s. 103.

²¹⁶ İbn Kudâme, **el-Muğni**, c. II, s. 62.

Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât, öşür ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”²¹⁷

Ayet-i kerimesinde geçen “*hakkını verin*” ifadesinden tüm mezhep imamları ve müfessirlerin çıkardıkları ortak yargı, edilen zirai ürünün zekât, öşür ve sadakasının verilmesidir.

- İslam Dini, toplumun sosyoekonomik yapısının temel taşı olarak gelir dağılımındaki adaleti esas almıştır. İslam Dini, kast sistemi vb. gibi doğuştan veya sonradan belirlenen işçi, soylu, köle gibi grupları bünyesinde barındırmayıp ekonomik kökenli sınıfsal farkları ortadan kaldırmıştır. Bunun yerine toplumun sosyoekonomik dengesini, gelir dağılımındaki adaletle sağlamayı ve zengin fakir arasındaki farkı, getirdiği ölçülerle makul seviyede tutmayı amaçlamıştır. Zekat, öşür, fitre ve sadaka, bu sistemin temel bileşenleridir.²¹⁸ Zekat, öşür, fitre ve sadaka ile ilgili getirilen hükümler, sadece ekonomik denge için değil toplumda adalet, eşitlik, kardeşlik hukuku, birey ile toplum ilişkisi ve hukukunu düzenleyen ölçüleri içermektedir.

- İslam Dini, hukuken getirdiği temel ölçülerle farz veya vacip olan bu uygulamalarda sadece ekonomik denge değil aynı zamanda bireye ve topluma faydalı olan güzel ahlak, cömertlik, paylaşmak, empati kurabilmek, gibi davranışları teşvik etmek gözetilmiştir. Kazanılan ya da kazanç getiren taşınır yada taşınmaz mal varlığının gelişi güzel değil ayet ve hadislerde açıkça belirtildiği şekilde edinilmesi, dağıtılması, harcanması, bölüşülmesi birey ve toplum üzerindeki genel olarak kul hakkının teslim edilmesinin gereğidir.

- Gelişen sanayi ve teknoloji beraberindeki hizmet sektörüne rağmen günümüzde tarım sektörü ve tarımsal gelir, toplum ve devletlerin ekonomik düzeyini önemli ölçüde etkileyen iş kolu ve geçim kaynağıdır. Sanayi ve zirai değeri olan toprak mahsulleri, hem bölgesel hem de ulusal düzeyde ekonomik gelişime önemli katkı sağlar. Zekât ve sadakanın kapsamına nazaran öşür, genellikle ihya edilen toprak mahsulleri için uygulanan vergi sistemidir. Özellikle tarım toplumu olan bölgelerde

²¹⁷En'am, 6/141.

²¹⁸Yavuz, **Zekât Anlamı, Önemi, Hükümleri, Organizasyonu**, Bursa, Feyiz Yayınları, 2008, s.817.

öşür sisteminin işler olması, o toplumda sosyal yardım kuruluşlarına da ciddi katkı sağlar.

- Ziraat mahsullerinin öşrü, aynı zamanda çok önemli bir sosyal güvenlik emridir. Öşür sistemi, toplumda korunmaya muhtaç kesimlere yardım eli uzatılarak onların sosyal konumlarını kuvvetlendirir, insanca yaşamalarını sağlar. Bugünkü sosyal güvenlik kurumlarından en önemli farkı, bu kuruma prim ödeyenlerin bugünkü gibi her türlü ekonomik düzeyden değil sadece zengin mükelleflerden oluşmasıdır. Ziraat mahsullerinin öşrünün var olduğu bir toplumda Müslümanlar sosyal güvence altındadır, denilebilir. Zengin olanlar bu müesseseye prim öderler, fakirler ise bir şey ödemeyip sadece yardım alırlar.²¹⁹ Ziraat mahsullerinin öşrü önemli yönlerinden biri de çalışıp kazanmayı dolayısıyla zengin olmayı teşvik edici bir mahiyet arz etmesidir. Zarar etse dahi nisap oranlarda ziraat mahsullerinin öşrünü vermekle mükelleftir. Çünkü İslam Dini, çalışıp kazanmayı ve zengin olmayı teşvik eder.²²⁰
- Ziraat mahsullerinin öşrünün ekonomik kalkınmadaki rolü büyüktür. Ziraî ürünü ekip biçme işiyle uğraşan Müslüman çiftçiler, fakirin hakkı olan öşrü verirler, böylece fakirlerde öşür olarak aldıkları ziraî ürünlerle hem geçimlerini sağlar, ekipbiçme işini yapar ve fakirlere yardım edecek seviyeye gelmiş olurlar.²²¹ İslam Dini, öşrünün verilmeyerek sınıksı bir şekilde elde tutulmasına karşıdır. Ziraat mahsullerini ekip biçmekle toplum hizmetine aktarılabilecek ya da mal eksikliğinden kaynaklanan sorunlar, ziraî mahsullerin öşrü verilerek giderilebilir.
- İslam Dini, ziraat mahsullerinin öşrünü toplum hizmetinde harcamayı, böylece topluma yararlı olmayı ibadet olarak kabul eder. Toplumsal ve ekonomik yapı ile bu kadar ilgili bir dinin yaşanan çağın gereksinimlerine toplumun bütün sosyal gruplarını gözeterek cevap vermesi bu dinin dünya hayatı için dahi ne kadar bütünleştirici olduğunu açıkça göstermektedir.²²²

²¹⁹Bkz. Kutub, **İslâm'da Sosyal Adalet**, Çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, Ağaç Yay., 4. bs., 2006, s. 193; Osman Hüseyin Abdullah, **ez-Zekât'z-Zamânî'l-İctimâî el-İslâmî**, Kâhire, Dâru'l-Vefâ, 1989, s. 189-190.

²²⁰İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-müctehid**, c. I, s. 392; Zuhaylî, **el-Fıkhu'l-İslâm ve Edilletuh**, c. II, s. 810; Seyyid Sâbık, **Fıkhu's-Sünne**, c. I, s. 422.

²²¹Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul, Eser Kitabevi,t.y., c. II, s. 955-956.

²²²Bkz. el-Kardâvî, a.g.e., s. 368 vd.; Yavuz, a.g.e.,s. 344; Akyüz, a.g.e.,s. 507 vd.; Ali Özek.; a.g.e.,s. 111-112; Erkal, a.g.e.,s. 200 vd.; Meryem Ahmed ed-Dağistânî, "**Mesârifü'z-Zekât fî ş-Şeriatî'l-İslâmiyye**", DT, Câmîatü'l-Ezher, 1992, s. 69 vd.; HâlidAbdürrezzâk el-Ânî, **Mesârifü'z-Zekât ve Temlikühâ fî Davi'l-Kitâbi ve s-Sünnet**, Ammân,Dâru Üsâme, 1999, s. 136 vd.; Saîd bin Ali bin Vehf el-Kahtânî, **Mesârifü'z-Zekât fî'l-İslâm: Mefhûmun ve Gurûtun ve Envâun ve Ahkâmun fî davi'l-Kitâbive's-Sünnet**, Riyâd, Müessesetü'l-Cerîsî,t.y., s. 6 vd.

- Öşür sistemi, İslam hukukuna göre bir vergi uygulaması olmanın yanında toplumda hayırseverliğin özendirilmesine ve sosyal bütünleşmeye katkı sağlar. Günümüz şartları itibarıyla İslam Dünyasının öşür ve zekât sistemini yeterince tanıyabildiğini ve önemini kavrayabildiğini söylememiz mümkün görünmemektedir. Eğer bunu söylemek mümkün olsaydı zekât ve öşür uygulamasının bireysel ve toplumsal anlamda manevi ve maddi olarak sağladığı faydalar açıkça görülürdü.²²³

²²³Muhammad Hamîdullah, **İslâm Peygamberi**, İstanbul, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yay., 5. bs., 1991, c. II, s. 968.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada insanlık tarihi boyunca fakirlik problemi mevcut olmuş, semavî olan ya da olmayan bütün dinler ve sistemler, bu problem üzerinde durmuştur. Bu sistemler ve dinler, zenginleri yardıma çağırmış ve teşvik etmişlerdir. Ancak bu konuda en köklü çözümü İslâm Dini sunmuş, öşür müessesini oluşturarak her iki tarafın yani ürün sahibi ile ihtiyaç sahiplerinin hakkını gözetecek bir sistem kurmuştur.

İslâm Dini, ilk geldiği günden itibaren fakirlik meselesine eğilmiş, yoksulları gözetmeyi, onları insanî bir yaşam seviyesine çıkarmayı hedeflemiştir. Bunu gerçekleştirirken devreye soktuğu zekat ve öşür uygulamalarından elde edilen yardımlar, bir lütûf ve bağış gibi telakki edilmemiş, bilakis fakirin zengin malı üzerindeki hakkı olarak ilan edilmiştir. İnsanlar arasında dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayan öşür ibadetini de bir müessese olarak sunmuştur. Toplumun tamamını ilgilendiren bu müessese, en ince ayrıntılarına kadar açıklanmış ve Müslümanlar öşür konusunda serbest bırakılmamıştır. İnfak bilincine sahip her Müslümanda kendince bir bağış ve yardım kültürü vardır. Ancak İslam hukuku açısından bilgi yetersizliği varsa, bilgi kaynaklı bu tür hataları önlemek amacıyla bu konuların mahiyeti için alanın uzmanlarınca toplumun aydınlatılmasının gerekli olduğu görülmüştür.

Tarım teknolojisinin gelişmesi, tarımsal iş sektörünü sanayi sektörü ile aynı anda sürdürülebilir hale getirmiştir. Dolayısıyla şehir ve sanayi yaşamıyla iç içe olan iş ve iş yeri sahipleri, aynı anda birden fazla sektörden gelir edinmektedirler. İlgili kanunlar kapsamında gelir vergisini verenlerin gelirleri için öşür vergisi oranları açısından bir başka vergiye gerek olup olmadığı konusunda, varsa yanlışları veya yanlış uygulamalarının özellikle konunun uzmanları tarafından ele alınması gerekli görülmüştür. Toprak mahsullerini de kapsayan tarım sektörü için devletin son yıllarda sağladığı mazot, arazi parası, tarımsal sulama, hayvansal tarım desteği gibi hibe desteklerinin kullanılarak araziden elde edilen zirai mahsullerin gelirine bu hibelerin eklenip eklenmemesi durumu ve öşür vergisinin hangi oranda yansıtılması gerektiği açıklığa kavuşturulmalıdır.

Çalışmamız esnasında tespit edilen hususlardan biri de “*Topraktan sizin için çıkardığımız mahsulden hakkını (öşrünü) veriniz.*” ayet-i kerimesi ışığında ihtiyaç ve hak sahiplerinin hakkını gözetmek ve sosyal dengeyi sağlamak amacıyla konunun ve alanın uzmanlarının bir araya gelip öşrü verilen ziraat mahsulleri için günümüzün tarım, sanayi, sosyal güvenlik, medeni hukuk, iş hukuku verilerini de dikkate alarak öşrü verilen zirai ürünleri yeniden ele almaları, değerlendirmeleri ve değerlendirme sonuçlarına gerçek hayatta işlerlik kazandırmaları gerekliliği önemsenmelidir.

Rahmeti, bereketi ve mağfireti sonsuz olan Allah’a karşı kulluk görevi ve fakirin hakkı olan ziraat mahsullerinin öşrü, Müslüman olarak verilmelidir. Bilmeliyiz ki zirai ürünlerin öşrünü vermek; ürünümüzü eksiltmez, aksine ürünümüzü artırır ve korur. Öşrü verilen ziraat mahsullerinin öşrünü vermekle, Allah’a olan sevgimizin mal sevgimizden daha üstün olduğunu ifade etmiş oluruz. İbrahim Suresinin ilgili ayetinin mealine baktığımızda “*And olsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.*” İfadesince zirai ürünlerin öşrünü veren Müslümanlar, hem Allah’a karşı olan kulluk görevini ve şükürlerini yerine getirmiş hem de toplumsal yardımlaşmaya katkıda bulunarak bireyi ve toplumu sosyoekonomik açılarından korumuşlardır.

Bu çalışmada elde ettiğimiz sonuçlardan bir diğeri; ulemanın, mezhep imamlarının üzerinde tartıştığı veya belirttiği zirai ürünler (arpa, buğday, hurma, kuru üzüm) için mi yoksa hem açıkça belirtilen bu ürünler hem de eskiden ekonomik ve ticari değeri olmayıp ancak günümüzde zirai mahsul olarak kat kat değer kazanan tüm zirai ürünler ve bitkilerin de mi ilgili ayet-i kerimede geçen “*Hakkını verin.*” hükmünce bunlara eklenerek öşür vergisi kapsamına alınıp alınmaması konusunun açıklığa kavuşturulması gerektiğidir.

Sonuç olarak insan eliyle yetiştirilen ve ekonomik değeri olan tüm zirai tarım ürünleri için prensip olarak onda bir veya yirmide bir oranında öşür vergisi verilmesi gerekir. Hadîs-i şeriflerde bazı zirai tarım ürünü çeşitlerinin isim olarak belirtilmesi, “*örnek kabilinden*” sayılabilir. Amaç, toprakta insan emeğiyle yetiştirilen ürünlerin bir bölümünden yoksul kesimi yararlandırmak ve bu arazilerden yararlananlara bir

vergi yükü getirmek olduğuna göre, bu prensibin öşür bağlamındaki tüm toprak mahsullerine uygulanması gerekir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Osman Hüseyin. (1409/1989). *ez-Zekât. ed-Damânu'l-ictimaîyyu'l-İslâmî*. Kahire: Dâru'l-Vefâ.
- Akar, Muhsin-Ercan Eser.(2012). *Zekâtı Anlamak*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Akyüz, Vecdi. (2005)*Mukayeseli İbadetler İlmihali*. İstanbul: İz Yayınları.c. I-IV.
- _____, (2006). *Zekât*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ânî, Hâlid Abdurrezzak. (1999). *Mesârifü'z-Zekât ve Temlikühâ*. Ammân: Dâru Üsâme.
- Atar, Fahrettin.(1979). “İslâm Hukukunda Zekât ve Vergiler” *Diyanet Dergisi*. c. XVIII, S. 4.
- Ateş, Süleyman. (1969) “*Toprak ve İslâm*”, *AÜİFD*, c. XVII/13.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (ö. 885/1451).(ö. 1411/1990). *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.c. I-XII.
- Barkan, Ömer Lütfi. “*Öşür*”, *DİA*.c. IX.
- Belâzurî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir (ö. 279/892). (1407/1987)*Futûhu'l-Buldân*. Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ'. Beyrut: *Mektebetü'l-Mearif*.c. I-V.
- Berki, Ali Himmet-Osman Kesioğlu. (1997)*Hz Muhammed ve Hayatı*.Ankara.
- Beşer, Faruk. (2008). ‘*Zekâtın Mesârifî ve Sosyal Güvenlik(5. Tebliğ)*’.Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur’ân ve Sünnette Zekât.İstanbul:İsav Yayınları. Ensar Neşriyat.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*(ö. M.1971). (1995). İstanbul: Timaş Yayınları.
- _____(1985). “*Hukuku İslâmiyye ve İstilahât-ı Fıkıyye Kamusu*”. İstanbul: Bilmen Basın ve Yayın Evi. c. I-VIII.

- Buhârî, Ebû Abdullllah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870). (1411/1991)*el-Cami'u's-Sahih*, Beyrut: Dâru'l-Fikr. c. I-VIII.
- Cessâs, Ebubekir Ahmet b. Ali (ö. 370/980). (h. 1354).*Ahkâmu'l-Kur'ân*, c. I-III İstanbul.
- Cezirî, Abdurrahman. (1990).*Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, (Çev. Mehmet Keskin). İstanbul: Çağ yayınları.
- Cin, Halil. "Arazi".*DİA*. III.
- Çalık, Bünyamin. (2015) *İslam Hukukunda Zekât, Sadak ve Ganimete Ait Hükümler Bağlamında "Ehli Beyt" İçin Özel Hükümler*. Makalesi. Kars: Küif Yayınları.
- Demirci, Mustafa. "İkta" *DİA*, XXII.
- _____,(2003), *İslâm'ın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi*, İstanbul: Kitabevi.
- Demir, Şehmuz. (2007). *Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi*. *AÜİFD*. Sayı. 28.
- Dihlevî, Sah Velîyullah (ö. 1176/1762). (2003).*Hüccetullahi'l-Baliğa*. c. I-II, (Çev. Mehmet Erdoğan), İstanbul.
- Doğru, Mehmed. (2007). *Zekât İbadeti*, İstanbul: Damla Yayınevi.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. (1972).*Şeyhülislâm Ebu's-Su'ûd Efendi'nin Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. İstanbul.
- EbûDâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889). (1419/1998).*es-Sünen*. Kahire: Dâru'l-Hadîs. I-V.
- Ebû Ubeyd, el-Kasım b. Sellâm (ö. 224/839). (1981).*Kitâbu'l-emvâl*, Çev. Cemalettin Saylık, İstanbul: Düşünce Yayınları.

Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim el-Ensârî (ö. 182/798). (1430/2009).*Kitâbu'l-harâc*, Thk: Muhammed Abdulhafiz el-Menâsîr. Amman: Dâru Kunûzi'l-Ma'rifeti'l-İlmiyye.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942 m.).*Hak Dîni Kur'an Dili*, İstanbul: Zehraveyn Yayın Evi ts., c. I-X.

Erdoğan, Mehmet. (2005).*Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Erkal, Mehmet. "Cizye". DİA. VIII.

_____, "Ganimet". DİA. XIII.

_____, "Öşür". DİA. XXXIV.

_____, (2007). "Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi. Sayı. 9.

_____, (2008). *Zekât*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Eskicioğlu, Osman. (1996).*İslâm Hukukunda Vergiler ve Yahya b. Adem.Kitâbu'l-Harâc*, İzmir.

Fayda, Mustafa. "Fey". DİA. XII.

_____, (1981). "Hz. Ömer ve Ticaret Malları Vergisi veya Uşûr". AÜİFD. c. XXV.

Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111).(1417/1997).*el-Vasîtfi'l-mezheb*.Thk. Ahmed Mahmud İbrahim. Dâru's-Selâm.ys.c. I-VII.

_____, (1989). İhya'u Ulumi'd-Din. I-IV (Çev. Ahmet Serdaroglu).İstanbul: Bedir Yayınevi.

Grohmann, Adolf (ö. 1977 m.) "Öşür". İA, IX.

Günay, Mehmet. (2007)*Zekât Kitabı*. İstanbul: Ensar Yayınları.

Hamidullah, Muhammed (ö. 1423/2002). (1414/1993).*İslâm Peygamberi*. Çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayıncılık.c. I-II.

_____, (1963). *İslam'da Devlet İdaresi*, İstanbul.

Hemşinlioğlu. (1987).*Tarım ve Uygulaması*, İstanbul: MEB. Basımevi.

Heyet, Mehmet Erkal.(1999). *İlmihal*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.c. I-II.

HEYET, Seyh Nizâm (1118/1706),*Fetâvaî Hindîyye fî Mezhebi İmam-ı Azam Ebu Hanife*, Beyrut;Daru'l-Fıkr, y.y. 1991., c.I-VI.

İbn Abidîn, Muhammed Emin(ö.1252/1836). (1423/2003).*Reddu'l- Muhtârala'd-Durri'l-muhtâr*. Thk: Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru Alemi'l-Kütüb. c. I-XIV.

İbn Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdillâh (ö. 543/1148). (1424/2003)*Ahkâmu'l Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye. c. I-IV.

İbn Cüzeyr, Muhammed b. Ahmed el-Kelbi el-Ğırnâtî (ö. 741/1340).*el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, ys., Daru'l-Fıkr, ts.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Saîd (ö. 456/1064). (1348).*el-Muhallâ*. Thk: Ahmed Muhammed Şakir. Mısır: Matbaatü'n-Nehdeti'l-Abdilazîz.c. I-XI.

İbn Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî (ö. 681/1282). *Fethu'l-Kadîr*. ys. ts.c. I-VIII.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyûb (ö. 751/1350). (1418/1997).*Ahkâmuehli'z-zimme*.Thk: Yusuf b. Ahmed el-Bekrî-Şakir b. Tevfik el-Arûrî. Dammam: Dâru İbn Hazm. c. I-III.

İbn Kesîr, el-İmam el-Hafız İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer ed-Dimeşkî (ö. 774/1372). (2006).*Tefsîru'lKur'ani'lAzîm*. Beyrut: Dâru'l Kütübî'l-İlmiye.c. I-IX.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah el-Habbelî (ö. H.620/M.1223). (1412/1992).*el-Kâfî*. Beyrut: Dâru'lFıkr.c. I-IV.

_____, (1417/1997). *el-Muğnî*.Thk:Adullah b. Abdulmuhsin et-Türkî-Abdulfettâh Muhammed. Riyad: DâruAlemlî'l-Kütüb.c. I-XV.

İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mûkerrem (ö. 711/1311). (1410/1990). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadır. c. I-XV.

İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed (ö. 969/1561). (1418/1997). *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye.c. I-IX.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b.Ahmed el-Kurtûbî el-Endûlusî (ö. 595/1199). (1430/2009).*Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesîd*.Thk: Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcud.Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.c. I-II.

İbn Teymîyye, Mecduddin Ebil Berâkat Abduselam (ö. H.652/M.1999) *el-Muharreru fi*

Fikihîâlâ Mezhebi İmam Ahmed b. Hanbel.Beyrût:Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

İnalcık, Halil. (1950).“İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi” *İslami İlimler Dergisi*-I.

İslam Ansiklopedisi, Devlet Kitapları Eskişehir Anadolu Üniv. Güzel Sanatlar Fak,1997.

Kallek, Cengiz, “Haraç”, *DİA*, XVI.

Karaman, Hayrettin. (2001).*İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.c. I-III.

_____, (2001). *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık.c. I-III.

_____, (1976).“Toprak Mülkiyeti ve Öşür”*Diyanet Dergisi*. Sayı. 2.

Karadâvî, Yusuf. (H.1393/M.1973)*Fıkhu'z-Zekât*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.c. I-II.

_____, (1984). *İslam Hukukunda Zekât*, Çev. İbrahim Sarmış İstanbul: Kayıhan Yay. C. I-II.

Kâsânî, Alauddîn Ebû Bekir b. Mes'ud (ö. 587/1191). (1406/1986). *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.c. I-VII.

Kenanoğlu, M. Macit, “*Mîrî Arazi*”, *DİA*, XXX.

Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Ebi Bekir (ö. 671/1272). (1427/2006). *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'an*. Thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.c. I-XXIV.

Malik b. Enes (ö. H.179/M.795). (H.1415/M.1994). *el-Müdevvenetü'l-Kübra*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.c.I-IV.

Maverdî, Ebul Hasan Ali b. Muhammed (ö. H.450/M.1058). (1994). *el-Havi'l Kebir fî Fıkh-i Mezhebi İmam Şafîi ve Şerhu Muhtesârü Müzenî*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l - İlmiye.

Mavsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (ö.H.983/M.1575). *el-İhtiyârliTâlili'l-Muhtar*.

İstanbul: Pamuk Yayınları. t.y (el-İhtiyâr).

Merğînânî, Burhaneddin Ebu'l-Hasan Ali b.Ebû Bekir (ö. H.592/M.1196). *el-HidâyeŞerh-uBidâyeti'l-Müpteî*.c.I,IV.Beyrût: Dâru'l -Fıkr.t.y (el-Hidâye).

Meydânî, Abdulğânî el-Ğanîmî (ö. H.1298/M.1881). (1429/2008). *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc (ö.H. 261/M.875). (1403/1983). *el-Cami'u's-Sahîh*. Beyrut: Dâru'l-Fıkr.c. I-V.

Nesâî, EbûAbdirrahmanAhmed b. Şuayb b. Ali(ö. H.303/M.1915). (H.1411/M.1991). *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref (ö. 676/1277). *Kitâbu'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebli'sh-Şirâzî*. Cidde: Mektebetü'l-İrsâd.ts.c. I-XXIII.
- Râzî, İbn Allâme Ziyâuddîn Ömer Fahrüddîn (ö. H.606/M.1209). (H.1401/M.1981). *Mefâtîhu'l-ğayb (Tefsîru'l-kebîr)*. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, c. I-XXX.
- Remlî, Ahmed b. Hamza (ö. H.1004/M.1595). (H.1404/M.1984). *Nihâyetü'l-muhtâc ila şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, c. I-VII.
- Sâğircî, Esad Muhammed Saîd. (2010). *el-Fıkhü'l-Hanefiyyu ve Edilletuhû: Delilleriyle Hanefî Fıkhı*. Çev. Halil Aldemir-Savaş Kocabaş-Soner Duman. İstanbul: Karınca ve Polen Yayınları.
- Semerkandî, Alauddîn Muhammed Ahmed (ö. H.539/M.1144). (2009). *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. c. I-III.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. EbiSehl (ö. M.483/M.1090). (H.1409/M.1989). *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Marife.c. I-XXI.
- Suğdî, Ali b. Hüseyin b. Muhammed (ö. H.461/M.1069). (1996/1417). *en-Nuteffî'l-fetâvâ*. Thk: Muhammed Nebîl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye.
- Seyyid Sabık. (1428/2007). *Fıkhü's-Sünne*. Beyrut: Dâru'lbnKesîr. c. I-III.
- Şafîî, Muhammed b. İdris (ö. 204/819). *el-Umm*.c. I-VIII. Beyrût: Dâru'l-Fıkr.
- Şentürk, Lütfî-Seyfettin Yazıcı. (2004). *İslâm İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şeybanî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan. (1990). *Kitap el-Asıl el-Marûf bil Mebsût*. Beyrût: Âlimû'l-Kütüp.
- Şirâzî, Ebu'l-İshak İbrahim b. Ali (ö. 472/1079). (1992). *el-Muhezzeb*, c. I-II Beyrût: Dâru'l-Kalem.
- Şirbînî, Muhammed El-Hatib (ö. 977/1570). *Muğni'l-Muhtaç*. Beyrût: Dâru'l-Fıkr.

Tabakoğlu, Ahmet (1996). *İslâm ve Ekonomik Hayat*.Ankara: D.İ.B. Gaye Matbaacılık.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922).*Cami’u’l-beyân an te’vîliâyi’l-Kur’an*. Thk: Mahmud Muhammed Şakir-Ahmed Muhammed Şakir, Kahire.c. I-XVI.

Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed (ö. H.321/M.933). (1418/1998).*Ahkâmu’l-Kur’ani’lKerîm*.Thk: Sadettin Ünal. İstanbul.

TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara 2005.

Tirmizî, Ebû İshak b. İsa b. Sevre (ö. 279/892). (1992).*el-Camîu’s-Sahih*. Thk. M.FuatAbdulgani. İstanbul.

Tuğ, Salih. (1984).*İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı*,İstanbul:Marmara Ün. İlahiyat fak. Vakfı Yayınları.

Yavuz, Yunus Vehbi. (1983).*İslam’da Zekât Müessesesi*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Yiğit, Yaşar-Mehmet Keskin-İsmail Karagöz. (2011).*Zekât İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Zaim, Sabahattin. (1992).*İslam-İnsan Ekonomi*.İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Zebidî, Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseynî (ö. H.1205/M.1790). (1306).*Tâcü’l-ArûsminCevâhiri’l-Kâmûs*.c. I-X Mısır.

Zekiyyüddin Şa’bân. (1990).*Usulu’l-fıkhu’l-İslâmiyyi.İslam Hukuk İlminin Esasları*. Çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Zuhaylî, Vehbe. (1989).*el-Fıkhu’l-İslâmî ve Ediletühu*.Dimeşk: Dâru’l-Fıkr.

İslam Hukuku Ansiklopedisi, Çeviren Ahmet Efe, Feza Yay.,c. I-X,İstanbul, 1994.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Mehmet ALADAĞ
Doğum Yeri	Kağızman
Doğum Tarihi	30.09.1988

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölüm	İlahiyat

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (....)ÜDS (....)TOEFL (....)EILTS (....)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Diyanet İşleri Başkanlığı
Görevi/Pozisyonu	İmam-Hatip
Tecrübe Süresi	3 yıl

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Kars-Kağızman-Yalnız ağaç Köyü
E-mail	mehmet-527@hotmail.com